

DEJANJE

FEBRUAR
LETO I
1 9 3 8 - 2

X. Y.: NAČELNI KRISTJANI • FRANCE VODNIK: PESEM O SMRTI IN POGREBU / IZ DNEVNIKA • JOŽE UDOVIČ: O POŽGANEM BRINU GEORGES BERNANOS: IZ DNEVNIKA PODEŽELSKEGA ŽUPNIKA • TONE FAJFAR: DUHOVNA PODOBA SLOVENSKEGA DELAVCA DR. MATIJA ŽUMER: PROBLEM IZ SLOVENSKE OBRTNE IN INDUSTRIJSKE DELAVNOSTI DR. JOŽE POKORN: PREHOD V INTENZIVNI INDUSTRIALIZEM • JOŽE ERŽEN: NOVA TROZVEZA • DOKUMENTI: ŠKOF PROTI ADMIRALU • PREGLEDI: FRANCOSKA KRIZA / ODLOČITEV BO ZOPET NA MORJU / HITLERJEVSTVO V SLOVENIJI • KNJIŽEVNA POROČILA

DEJANJE

MESEČNIK ZA GOSPODARSTVO, KULTURO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredništvo in izdajatelja odgovarja Miro Jeršič v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Popravi!

V »Pesmi« J. Hore (str. 8) beri pravilno v 3. kitici zadnjo vrsto:
n a j svet vseokrog vrti se!

in zadnji stih 4. kitice:

razpel po travi v r o č i !

Poštni predal

Iz vzroka, ki ni na naši strani, smo morali menjati številko poštnega predala. Prava številka poštnega predala je torej 103.

Založništvom!

Prosimo vsa založništva, da nam pošiljajo v oceno knjige in publikacije.

Vsem naročnikom!

Ker smo novim naslovom priložili tudi prvo številko, ponovno prosimo vse tiste, ki revije ne mislijo naročiti, da jo vrnejo.

S tem nam prihranite mnogo nepotrebne dela in stroškov.

Vse ostale naročnike pa prosimo, da nam čimprej nakažejo vsaj del naročnine in s tem podprejo revijo. Naš čekovni račun je 17.631.

Uprava in uredništvo.

NAČELNI KRISTJANI

Prijatelj lista, ki ga zelo vznemirja čudna bojna razpoloženost med slovenskimi katoličani, nam je poslal sledeči članek. Upamo, da bo njegovo iskreno stališče vsaj delno pojasnilo zadnje dogodke.

V krščanskem občestvu je razmerje človeka do Boga določeno z določenim številom verskih resnic, postav, zapovedi in prepovedi. Jasen idejni red potrebuje sleherno občestvo na zemlji in vsak njegov člen ga mora poznati. Kristjanom na splošno ne manjka te jasnosti in vsebinskega znanja. Kdor je pravi kristjan, verske resnice priznava; v zadnjih časih redko kdo med kristjani dvomi o njihovi veljavnosti in še celo krščanski nasprotniki jih ne napadajo več tako hudo kakor v prejšnjih desetletjih.

Toda to privzemanje verskih resnic je v današnjih kristjanih ostalo le zadeva zavesti, krščansko vsebino sprejme le razum in jo v človeku spremeni v vsoto verskega znanja. Tako abstraktno krščanstvo pa je vera brez življenjske zakonitosti, kajti zgolj miselno sprejemanje verskega reda je odločno premalo. Četudi v vsem obsegu potrdimo sistem krščanskih resnic, s tem še ne izpolnimo njihovega smisla. Krščanski nauk, kakor ga razumsko dojamemo, je miselna transpozicija resnice, ki jo je treba šele ostvariti v človeku. Posamezni vernik mora svobodno, z notranjim spoznanjem in s celotno pripravljenostjo spremeniti versko idejo v versko in moralno resnico v človeku. Na tem svetu resnica oživi le v osebnem pričevanju.

Kakšne so posledice verskega racionalizma? Vladimir Weidlé, ki išče vzroke vedno večjega drobljenja evropske kulture ravno v razumski omejitvi verskega življenja, trdi, da je razumski aparat v človeku odrinil dušo in duha v stran in razum postavil pred človekovo gonsko življenje samo. To je vidno v tistih današnjih kristjanih, ki versko resnico doživljajo le razumsko in jo postavljajo v ostro, nepomirljivo nasprotje z življenjem. Do celotne krščanske resničnosti ne pridejo nikoli, zato se zadovoljujejo le z načelno enotnostjo, svoje življenje pa izročajo na eni strani nepoduhovljenemu aktivizmu, na drugi strani pa svetobežnemu misticizmu. Taki kristjani — in le o takih govorim v tem članku — versko življenje omejujejo, zanje je verska vsebina edino v načelni obliki enotna in zavarovana, v človeku uresničena resnica pa jim je neprijemljiva in preveč vznemirljiva. Odtod njihovo čezmerno poudarjanje in čaščenje načel;

trdno so prepričani, da je krščansko vsebino treba zoperstaviti življenju le v racionalni obliki. Zato ustvarjajo mišljenja, da je le s tako oblikovano versko resnico mogoče nasprotnika premagati in življenje pridobiti. Še več, načelna oblika verske vsebine je po njihovem mnenju bistveno potrebna osebnemu življenju človekovemu sploh, kajti eden izmed njihovih vodilnih stavkov pravi: »Človek je človek samo po načelih.« Taki kristjani so brezosebno kritični, vera se v njih oglašuje javno le ob trenutkih miselne diferenciacije, takrat, kadar njihova miselna načelna vera zadene ob pravega ali dozdevnega nasprotnika in hoče proti njemu uveljaviti svoje pravilno stališče.

O, premnogi današnji kristjani s črko in besedo uveljavljajo pravilno stališče! Morda še ni bilo na Slovenskem take idejne krščanske propagande, kakor današnje dni, in tako univerzalne skrbi za čistost verskih resnic. Že srednješolski listič javno graja Mauriaca, se pohujšuje nad »Septovim« škandalom, svari francoske dominikance in se obenem z nezmanjšano sapo bori za katolicizem na Madagaskarju, Filipinih in v Indokini. Človek bi mislil, da se odpirajo vrata v novo krščansko ero sveta, ko bi ne vedel, da se najbolj glasni kristjani najbolj zadovoljujejo z zgolj »pravilnim stališčem«. Nikdo ne dvomi o papeških okrožnicah in tudi pastirskim listom ne more nikdo oporekati, povsod je dogmatična resnica neoporečna in bogata, toda ob njih kristjani pogrešajo še zadnjih pobud za ustvarjanje, tistih neorganizacijskih, osebnih, ki bi se z njimi približevali življenju in ga tovariško pomagali graditi. Kristjane kliče svet; brez srčnega razmerja do njega, njegovih težav in nalog, je nemogoče ostvariti krščansko vsebino, na drugi strani pa so resnični kristjani neobhodno potrebni za dopolnitev tostranskega smisla. Mi pa se vzgajamo le za načelno in organizacijsko življenje, to je za urejeno življenje na podlagi krščanskih načel in za disciplinirano sožitje kristjanov v zavarovani verskopolični trdnjavi, ki so jim največja verska dejanja kolektivne verske akcije, uspešne manifestacije, enotne fronte in soglasna mišljenja. Zato so kristjani na splošno negodni za samostojno osebno versko življenje, marsikomu se nikdar pravilno ne odpro pravice in dolžnosti Kristusovega učenca. Pred življenjem stojijo kot nerodneži in nevedneži, v mnogih slučajih se njihova vera hrani iz brezosebnih vzrokov, to je iz strahu, sramu, odvisnosti in navade. V krščanskem pouku posebno izobraženec ne dobi zadnje vzpodbude za življenjski engagement, ne dojame celotnega smisla krščanskega življenja, ker se to pač ne da storiti le z otroškim katekizmom, sentimentalnimi verskimi mesečniki, udarnimi organizacijami in klerikalno politiko. Kakor smo kot kristjani naravnost prešerno varni v svojih verskih in moralnih načelih, tako smo kot kristjani pretresljivo negotovi v življenjski resničnosti. Kakor stojimo v načelnem območju kot nenavadno ostri sodniki, tako vlada v nas nejasnost, kadar treba

dobiti pristno zvezo z življenjem in graditi uspešen krščanski življenjski red. Posebno je treba reči, da danes ni poudarek na slepi načelni udarnosti, ampak na osebni dejavnosti, na osebno prepričujoči in zbirajoči dejavnosti. Danes se človeški duhovi bližajo bolj v dejavnem življenju, kakor v načelnem svetu.

Načelno krščanstvo nosi namreč v sebi nevarnost prevelike gotovosti, ki človeka odbija, ker se razraste do napuha. Georges Duhamel trpko ugotavlja: »Razne kristjane srečujem, samo ponižnih ne.« Iz vseh sodobnih krščanskih izrazov, od nebogljenih brošur do leksikonov je razumeti: »Mi kristjani smo v posesti največje resnice, takih vznešenih načel nima nobena druga vera ali filozofija. Vse bi bilo urejeno, ko bi ta načela priznali še ostali ljudje na svetu.« Vedno česče se dogaja, da kristjani svojo načelno versko varnost raztegujejo na ostala področja človekovega duha, kjer nastopajo suvereno samo zato, ker so kristjani. Njihova napačna gotovost ne priznava obstoja nekaterih vprašanj, v drugih vprašanjih pa prinaša prenagle, mehanične rešitve, ker podcenjuje strokovne težkoče. Pierre-Henri Simon dobro kaže na prehitro in prelahko zadovoljevanje kristjanov, na njihovo preziranje duhovnih avtonomij in na absolutno obsojanje človekove zmotnosti. »Kdor je v posesti krščanskih resnic, še s tem nima določenih odgovorov na vsa vprašanja, ki si jih človeški duh mora postavljati po naravi in Previdnosti; četudi pritrdimo resnicam iz srčne globine in jih z vsem duhom sprejmemo, še ob njih vseeno ostanejo metafizične negotovosti, prepadi človeškega srca, zapletena mreža družabnih vprašanj, temne poti, ki na njih človekov duh pada in vendar prodira in ki mora na njih kristjan spoznati, da je tovariško zezan s človeško slabostjo.« Plemenito mišljenje o vlogi človeških slabosti vedno bolj manjka tudi pri nas in povzroča inkvizicijsko razpoloženje. S kazuistiko, teološkimi finesami in jurisprudenco oboroženi kristjani noč in dan čakajo na napake svojih sokristjanov, da jih morejo ovajati cerkveni in celo posvetni gosposki in s tem zadostiti načelni pravilnosti. Naše razmere nudijo žalostno podobo: vsako novo dejanje, ki ni utemeljeno z razlogi in voljo tajne krščanske oligarhije, je pri nas sumljivo, sleherno osebno tveganje je temu sinedriju že idejno izdajstvo. V tem smislu pri nas ni poučnejšega primera od procesa proti krščanskim socialistom, ki se načelnim kristjanom zdijo tem bolj smešenja vredni, čim bolj se skušajo znajti v svoji edinstveni časovni nalogi. Načelni kristjani z vsemi sredstvi politično-verskega pritiska zatirajo samostojnost in izvirnost, ker jim motita versko soglasje in strumno versko skupnost. Tako se jim najbrž tudi ob tem članku sprožujejo podobne reakcije. Toda koliko je pri nas kristjanov, ki se zavedajo, da se z navidezno satisfakcijo načelni pravilnosti ustvarja lažnjivi mir, največja nevarnost verskega življenja sploh?

FRANCE VODNIK

PESEM O SMRTI IN POGREBU

Zdaj pravijo ljudje: Francè Vódnik je umrl.
(Nekdo mi je na lahno oči zaprl.)
A jaz nisem umrl: v krsti ležim
in z Gospodom svoj zadnji dvogovor govorim.

Med svečami in rožami ležim,
v sklenjenih rokah križ držim,
miren sem, brez bojev, brez strasti,
med menoj in Bogom luč gori.

Jutri bo pogreb. Za njim bodo šli
ljudje brezbrizni in sočutni, hladni in žalostni.
Molčé, govoré. Med njimi Ti, ANA MARIJA, greš,
Ti edina za vse moje rane in rože veš,

Ti edina moje srce poznaš,
Ti edina v svoji duši moj obraz imaš,
kot kelih vidim Tvoje bele roke,
Ti edina zdaj moliš iz srca za mé.

Vsi bodo šli, kamorkoli že — v hrup sveta —
jaz sam bom ostal v srcu zemljé, v srcu Boga.
O kako je svetla večnost, o kako je mirno nebo,
angeli mi zadnjo pesem pojo!

FRANCE VODNIK

IZ DNEVNIKA

Večer je zazvonil v samoto mojo.
Pogledal sem si v srce
in našel v njem ljubezni cvet.

Ljubim zemljo in življenje,
vse stvari v njem so božji dar.

Ljubim človeka,
brate in sestre. Vsi smo ena družina.

Ljubim mater, oh, kako bridkó
moram vedno misliti na njen grob.

Ljubim ženo, oltar svojega življenja
in največji greh.

Ljubim Boga, zadnjo luč in temo,
varnost in brezno, strašno skrivnost.

JOŽE UDOVIČ

O POŽGANEM BRINU

Bil je brin, lep brin na goličavi,
in bil sem star prijatelj z njim,
šipku, kresnicam in ostru travi
je bil družabnik, vsem pticam sred zim,
nezavidan je rasel v zeleni slavi.

Mati, ta brin — to zaupljivost čuj —
je tenko pel in govoril z iglicami,
mlad, neranljiv, tako raven in lep
se je burji izvil in rekel: »Ne obupuj«,
in kmalu sem bil od sonca ves slep.

Ljubo bitje, ki si tako neznano mi,
topla deklica, ki jo smrt požanje,
mati, ti me vidiš, saj mi pošiljaš sanje
vsako noč z rokami bledimi,
le tebi morem vse povedati.

Ko sem mu rekel: »Ti bodi jaz in jaz ti«,
je bil požgan kot v vražjem porogu,
na svetu je toliko čudnih stvari,
in ti veš, duša, plameneča v Bogu,
ki vidiš nevidno, kaj je z meno j vse te dni.

Izprosi novo moč dvojnim koreninam,
spet naj postovka tja v vas prileti,
saj veš, kaj je smrt in kaj živa kri,
in da je življenje strašna slast tem globinam
pod nebom, o angel s perutni hiacintnimi,

bil je brin, dvojen, zdaj steblo črni.

IZ DNEVNIKA PODEŽELSKEGA ŽUPNIKA

Največje delo Georgesa Bernanosa je roman: »Dnevnik podeželskega župnika«. Mlad, reven in bolehen župnik se muči na neprijazni župniji. Osamljen si dela beležke o dušnem pastirstvu, ki se mu spreminjajo v čudovite zapiske o telesnem in duhovnem izkustvu, v izpoved »ujetnika svete Agonije«, kjer se odgrinja nezaslišana skrivnost človeškega življenja. Roman je po Mauriacovih besedah »grozotno« lep; po soglasnem mnenju francoske kritike predstavlja najgloblji udor krščanske zavesti v realen človeški svet. Takoj, ko je izšel (1936), ga je Francoska akademija nagradila z nagrado za francoski roman. Delo je v celoti prevedeno na slovenski jezik. Želimo, da bi čimprej našlo založnika.

Prišel sem torej k zdravniku Lavignu zelo zgodaj. Skoraj koj sem bil sprejet. Čakalnica je bila vsa v neredu, postrežnica je na kolenih zvijala preprogo. Moral sem čakati nekaj minut v jedilnici taki, kakršna je bila sinoči, mislim, zakaj polknice so bile zaprte in zastori spuščeni, miza pregrnjena, pod nogami so mi hrestele drobtine in dišalo je po ugasli cigari. Naposled so se mi za hrbtom odprla vrata, zdravnik mi je pomignil, naj vstopim. »Oprostite, da vas sprejemam v tej sobi, ki služi hčerki za igralnico,« mi je rekel. »Danes je v stanovanju vse narode, lastnik ga vsak mesec enkrat takole izroči delavcem, da ga osnažijo z izpraznjenjem — neumnosti! Danes sprejemam šele ob desetih, pa se mi zdi, da se vam mudi. Sicer pa imava tu divan, se boste lahko kar zleknili, saj to je glavno.«

Dvignil je zastore in videl sem ga pri belem dnevu. Nisem si ga predstavljal tako mladega. Obraz mu je prav tako shujšan kakor moj in take čudne barve, da sem najprej mislil, da je to le svetlobni odsev. Človek bi rekel, da je to odsev brona. Motril me je s svojimi črnimi očmi z nekako odtujenostjo, nepotrpežljivostjo, toda brez vsake trdote, nasprotno. Ko sem s težavo odlagal svoje volneno perilo, ki je bilo zelo obrabljeno, mi je obrnil hrbet. Neumno sem obsedel na divanu, ne da bi bil upal leči. Sicer je bil pa divan našarjen z bolj ali manj polomljenimi igračkami, bila je tam celo punčka iz cunj, popackana s črnimlo. Zdravnik jo je položil na stol, potem pa me je po nekaj vprašanjih začel pretipavati in je včasih zamižal. Njegov obraz je bil ravno nad mojim in dolg koder njegovih črnih las mi je pobožal čelo. Videl sem njegov suhi vrat, stisnjen v slab koščen ovratnik, ki je že ves porumenel; kri, ki mu je polagoma prita-kala v lica, jim je sedaj dajala bakreno polt. Navdajal me je z bojaznijo in malo tudi z gnusom.

Preiskovanje je trajalo dolgo. Čudil sem se, da se tako malo meni za moje bolne prsi, da pa je večkrat segel z roko na mojo levo ramo, tja, kjer je ključnica, in požvižgaval. Okno je bilo obrnjeno na majhno dvorišče; skozi stekla sem opazil črn sajast zid, ki je bil preluknjan s tako ozkimi odprtini, da so bile kakor strelne luknje. Prav zares ustvaril sem si čisto drugačno podobo profesorja Lavigna in njegovega stanovanja. Sobica se mi je zdela resnično umazana in — ne vem zakaj — te zlomljene igrače, ta punčka so mi vzbujale strah. — »Oblecite se,« mi je rekel.

Še teden prej bi bil pričakoval najhujše. Toda nekaj dni že sem se počutil toliko bolje. Kljub temu so mi bile minute dolge. Poskusil sem misliti na gospoda Oliviera, na najin izprehod zadnji ponedeljek na tisti bleščeči poti. Roke so se mi tako močno tresle, da sem pri obujanju dvakrat strgal trak pri čevlju.

Zdravnik je hodil sem in tja po sobi. Nazadnje je prišel k meni smeje se. Njegov nasmeh me je pomiril samo na pol. — »No prav, vidite, rad bi še fotografsko sliko. Dal vam bom priporočilo za bolnišnico, oddelek pri zdravniku Groussetu. Žal bi morali čakati do ponedeljka.« — »Ali je res potrebno to?« — Za trenutek je okleval. Moj Bog, zdi se mi, da bi bil tisti trenutek prenesel kar koli, ne da bi črhnil. Vem pa iz skušnje, kako mi ob takih prilikah, kadar se v meni dvigne tisti globoki klic, ki gre pred molitvijo, obličje dobi izraz, ki je ves podoben stiski. Sedaj mislim, da se je ob tem izrazu zdravnik zmotil. Nasmeh se mu je poostril, zelo odkrit, skoraj ljubezniv nasmeh. — »Ne,« je rekel, »bila bi samo zunanost. Čemu vas še dalje držati tu! Vrnite se mirno domov!« — »Lahko spet prevzamem posle svoje službe?« — »Seveda.« (Čutil sem, da mi je kri planila v obraz.) »O, pa ne mislim, da bi bilo konec z vašimi malimi nadlogami, napadi se utegnejo ponavljati. Kaj hočete? Se je treba pač navaditi, da človek živi s svojo boleznijo, več ali manj smo pač vsi na tem. Še jedi vam ne predpisujem: poskušajte, jejte samo to, kar vam pristaja. In kadar bi se vam kaka stvar, ki vam je teknila, uprla, ne silite se več, privadite se počasi mleku, oslajeni vodi, govorim vam kot prijatelj, tovariš. Če bi bile bolečine zelo hude, boste vzeli jušno žlico pijače, ki vam bom koj napisal njeno formulo — jušno žlico vsaki dve uri, nikoli pa več ko pet žlic na dan, razumeli?« — »Dobro, gospod profesor.«

Primaknil je okroglo mizico k mehkemu stolu nasproti meni in se znašel tik pred punčko iz cunj; zdelo se je, kakor da je ta dvignila k njemu svojo brezoblično glavo, kjer je bilo dobro razločiti v kosih barvo, rekel bi skoraj v luskinah. Jezno jo je zalučil v drugi konec sobe; tako čudno je zadonelo, ko je priletela ob zid, preden je padla na tla. In tam je obležala na hrbtu z rokami in nogami v zraku. — »Slišite,« je rekel nenadoma, »vendar odločno mislim, da morate na rentgen, toda nič se ne

mudi. Vrnite se čez teden dni.« — »Pa če ni neobhodno potrebno...« — »Nimam pravice, da vam rečem drugače. Navsezadnje le nihče ni nezmotljiv. Toda ne dajte se oplašiti od Grousseta! Fotograf je fotograf, od njega ne pričakujemo razprav. Se bova že potem skupaj pogovorila o stvari midva, vi in jaz... Vsekako, če me boste poslušali, ne boste ničesar spremenili v svojih navadah, navade so človeku prijateljice, na koncu koncev še slabe. Najhujše, kar se vam more zgoditi, je to, da prenehate s svojim delom, bodi že iz kakršnegakoli vzroka.« — Toliko da sem ga poslušal, komaj sem čakal, da bi bil sam na ulici, prost. — »Dobro, gospod profesor.« — Vstal sem. Živčno je popravljaj svoje zapestnike. — »Kdo vraga vas je le poslal sem?« — »Gospod doktor Delbende.« — »Delbende? Ne poznam.« — »Gospod doktor Delbende je že umrl.« — »A? No prav, še slabše. Pridite zopet čez teden dni. Bom premislil in vas sam peljal h Groussetu. V torek teden, je prav?« Skoraj potisnil me je iz sobe. V teku zadnjih minut je njegov temni obraz dobil tako čuden izraz; zdelo se je, da je vesel, a je veselje nekam živčno, zblojeno, kakor pri človeku, ki z veliko težavo prikriva svojo nepotrpežljivost. Odšel sem, ne da bi mu bil upal stisniti roko in komaj sem prišel v predsobo, ko sem opazil, da sem pozabil recept. Vrata so se bila ravno dobro zaprla, mislil sem, da moram še slišati korake v salonu, mislil sem, da je soba prazna, da bom lahko kar vzel recept na mizi, da ne bom nikogar motil... On pa je stal tam v vdolbini pri ozkem oknu z zavihano hlačnico; nesel je k svoji meči majhno brizgalnico, videl sem, kako se mu je svetila med prsti kovina. Ne morem pozabiti njegovega strahotnega nasmeha, ki ga tudi presenečenje ni moglo takoj zabrisati: blodil je še okoli priprtih ust, dočim je pogled jezno strmел vame. — »Kaj vas je prijelo?« — »Po recept sem prišel,« sem jecljal. Stopil sem korak proti mizi, papirja ni bilo več tam. — »Najbrž sem ga vtaknil nazaj v žep,« mi je rekel. »Počakajte trenutek.« S hladno kretnjo je potegnil ost in nepremično, še zmeraj z brizgalnico v rokah obstal pred menoj, ne da bi me izpustil izpred oči. Zdelo se je, kakor bi me hotel napasti. — »S tem, dragi moj, se človek lahko ogne ljubemu Bogu.« — Mislil, da ga je moja zmeda razorožila. — »Pojdite no! To je le dijaška šala. Spoštujem vsa prepričanja, celo verska. Sam pa nimam nobenega. Za zdravnika ni nazorov, ni hipotez.« — »Gospod profesor...« — »Zakaj mi pravite gospod profesor? Profesor česa?« — Zdelo se mi je, da je blazen. — »Odgovorite mi vendar, pasja vera! Prihajate s priporočilom tovariša, ki mu še imena ne vem in me pitate s profesorjem...« — »Gospod doktor Delbende mi je svetoval, da se obrnem do profesorja Lavigna.« — »Lavigne? Kaj se norčujete iz mene? Vaš doktor Delbende je moral biti pravi tepec. Lavigne je umrl pretekli januar v sedemdesetem letu! Kdo vam je dal moj naslov?« — »Našel sem ga

v koledarju.« — »Kako le? Saj se ne pišem Lavigne, marveč Laville. Znete brati?« — »Sem ves vrtoglav,« sem mu rekel, »prosim, oprostite.« — Postavil se je medmé in vrata; vpraševal sem se, ali bom še kdaj prišel iz te sobe ali ne, počutil sem se kakor ujetega v zanko, sredi pasti. Pot mi je oblival lica. Slepil me je. — »Jaz prosim vas oproščenja. Če želite, vam lahko dam priporočilo za drugega profesorja, Dupetitpréja, na primer. Toda med nama povedano, stvar se mi zdi nepotrebna. Jaz razumem svoj posel tako dobro kakor ti podeželski profesorji, bil sem na notranjih oddelkih v pariških bolnišnicah in povrhu še tretji pri skušnjah. Oprostite mi, da si sam pojem hvalo. Sicer pa v vašem primeru ni nič vznemirljivega, kdor koli bi se bil v tem prav tako znašel kakor jaz.« — Zopet sem šel proti vratom. Njegove besede mi niso vzbujale nikakega nezaupanja, le njegov pogled mi je povzročal neznosno zadrego. Bil je preveč nenavadno bleščeč in srep. — »Ne bi hotel zlorablјati,« sem mu rekel. — »Nič ne zlorablјate (pogledal je na uro), moje uradovanje se začne šele ob desetih. Moram vam priznati,« je povzel, »da sem prvikrat med štirimi očmi skupaj z enim izmed vas, to se pravi z duhovnikom, mladim duhovnikom. Se vam to čudno zdi? Priznam, da je zadeva dosti čudna.« — »Jaz le obžalujem, da vam ustvarjam tako slabo mnenje o nas vseh,« sem odgovoril. »Sem zelo preprost duhovnik.« — »O milost, nasprotno, strašno me zanimate. Imate obraz silno... silno izrazit. Vam niso tega nikoli povedali?« — »Seveda ne,« sem vzkliknil, »Mislim, da se norčujete iz mene.« — Obrnil mi je hrbet in zmignil z rameni. — »Poznate mnogo duhovnikov v vaši rodbini?« — »Nobenega, gospod. Prav zares, ne poznam bogve koliko svojih. Družine kakor moja nimajo zgodovine.« — »V tem se motite. Zgodovina vaše družine je zapisana v sleherni gubi vašega obraza, in teh je nekaj!« — »Ne bi je želel brati, čemu? Naj mrtvi pustijo mrtve v miru počivati.« — »Oni spravljajo žive k počitku. Mar se imate vi za prostega?« — »Ne vem, kakšen je moj delež prostosti, velik ali majhen. Verujem samo, da mi je je pustil Bog toliko, da jo moram nekoč vrniti v njegove roke.« — »Oprostite,« je povzel po premolku, »zdeti se vam moram grób. Jaz sam pripadam rodbini... rodbini po vašem zgledu mislim. Ko sem vas pravkar pregledoval, sem imel neprijeten vtis, da sem pred... pred svojim lastnim dvojnikom. Mislite, da sem blazen?« — Nehote sem ošinil z očmi brizgalnico. Zasmeljal se je. — »Ne, morfij ne opaja, le pomirite se. Celo dosti dobro razjasni možgane. V njem iščem, kar vi najbrž iščete v molitvi, pozabljenje.« — »Oprostite,« sem mu rekel, »v molitvi pač ne iščem pozabljenja, marveč moči.« — »Moč mi nima več čemu služiti.« — Pobral je na tleh punčko iz cunj in jo skrbno položil na kamin. — »Molitev,« je povzel s sanjavi glasom, »želim vam, da bi tako lahko molili, kakor si jaz lahko porinem to ost v kožo. Grozljivci vašega kova ne molijo, ali pa molijo slabo.

Priznajte torej, da v molitvi ljubite le napor, silo, to se pravi neko nasilje, ki ga nevede izvajate nad samim seboj. Velik nerovnož je zmeraj sam sebi rabelj.« — Ko premišljam te besede, si nikakor ne morem razložiti, v kakšne vrste sram so me spravile. Nisem več upal pogledati pokonci. — »Nikar ne mislite, da sem materialist starega kova. Gon po molitvi tiči v dnu vsakega izmed nas in ni manj nerazložljiv kakor drugi. Mislim, da je to ena izmed oblik, kako se poedinec nejasno bojuje proti človeškemu rodu. Toda rod molčé vse použije. Vrsta pa zopet použiva rod, da jarem mrtvih nekoliko huje tlači žive. Ne verjamem, da bi bil skozi vsa stoletja kateri mojih prednikov občutil željo, da bi vedel kaj več kakor roditelji. V vasi spodnje Maine, kjer smo mi zmeraj živeli, redno pravijo: trmast kakor Triquet — Triquet je naš priimek, priimek od pamtiveka. In trmast pomeni pri nas isto kakor bedast. No, vidite, jaz sem se rodil s tisto strastjo po učenju, ki jo vi imenujete naslado znanja. Delal sem kakor sicer človek žre. Kadar mislim na svoja mladostna leta, na svojo skromno sobico v ulici Jacob, na noči v tistem času, me obide groza, nekakšna skoraj verska groza. In kam naj vse to vodi? Kam, vas vprašam? ... To radovednost, ki je moji niso poznali, sedaj po malem ubijam, z dozami morfija. In če le predolgo traja... Ali vas ni nikoli napadla skušnjava samomora, vas? Ta pojav ni redek, pri živčnih ljudeh, kakor ste vi, je celo reden pojav...« — Nisem našel, kaj bi odgovoril, bil sem ves prevzet. — »Res je, da je čut za samomor poseben dar, šesti čut, kaj vem kaj, človek se rodi z njim. Védite, da bi jaz to storil zelo obzirno. Še hodim na lov. Kdorkoli lahko stopi skozi živo mejo in sproži puško za seboj — pok! — in zjutraj vas dobi zarja ležečega z nosom v travi, vsega pokritega z roso, lepo hladnega, čisto mirnega, nad drevjem se pretezajo prvi oblaki, petelinje petje in žvrgolenje ptičev. Hm, vas to nič ne mika?« — Bog! Za trenutek sem mislil, da mu je znan samomor doktorja Delbenda, da mi je zagodel to strašno pesem. Toda ne, pogled mu je bil odkrit. Ali kakor sem bil tudi sam razburjen, sem vendar čutil, da ga je — ne vem iz kakšnega razloga — moja navzočnost begala, da mu je bila vsak trenutek neznosnejša, da pa je čutil, da me ni v stanu izpustiti. Bila sva kakor jetnika eden drugega. — »Ljudje, kakor sva midva, bi morali ostati kravji pastirji,« je povzel z zamolklim glasom. »Ne znamo se varovati, nič se ne varujemo. Staviva, da ste bili v semenišču isto, kar sem bil jaz na gimnaziji v Provinsu. Bog ali Veda, vrgla sva se na to, kakor bi nama gorelo v trebuhu. In konec! Evo naju sedaj na istem...« — Nenadoma se je ustavil. Moral bi bil razumeti, a sem zmeraj mislil samo na to, da uidem. — »Človek kakor vi,« sem mu rekel, »ne obrača hrbta cilju.« — »Cilj obrača meni hrbet,« je odvrnil. »V šestih mesecih bom mrtev.« — Mislil sem, da zopet govori o samomoru in mi je najbrž bral to misel v očeh. — »Vprašujem

se, kako da se delam tu pred vami kakor zdravniški šolarček. Imate pogled, ki človeka mika, da bi pripovedoval zgodbe, kar koli že. Da bi se ubil sam? Pojdite no! Tako se kratkočasi visoka gospôda, pesniki, to je odličnost izven moje moči. Tudi ne bi rad, da bi me imeli za strahopetca.« — »Saj vas nimam za strahopetca,« sem mu rekel, »dovolil sem si samo misel, da to... da to zdravilo...« — »Ne govorite vsevprek o morfiju... Vi sami ste nekoč...« — Pogledal me je ljubeznivo. — »Ste kdaj slišali o lymphogranulomatosi? Ne? Sicer pa to ni bolezen za širšo javnost. Nečo sem delal svojo doktorsko razpravo o tem, mislite si. Tako ga ni sredstva, da bi se sedaj mogel motiti, še preiskave v laboratoriju mi ni bilo treba čakati. Pripisujem si še tri, največ šest mesecev. Torej vidite, da ne obračam hrbta cilju. Gledam mu naravnost v obraz. Kadar je srbečica le prehuda, se praskam, toda kaj hočete, bolniki zahtevajo svoje in zdravnik mora biti optimist. Zato se ob dnevih, ko ordiniram, nekoliko cepim. Lagati bolnikom je nujna zahteva našega stanu.« — »Morda jim lažete le preveč...« — »Mislite?« mi je rekel. Glas mu je bil enako prijazen. — »Vaša vloga je manj težka kakor moja: vi imate opraviti, tako mislim, le z umirajočimi. Večina smrtnih bojev je vdano zaupnih. Nekaj drugega je, z enim samim udarcem, z eno samo besedo pobiti na tla človeku vse upanje. To se mi je zgodilo enkrat ali dvakrat. O, vem, kaj bi mi vi lahko odgovorili, vaši teologi so napravili iz upanja čednost, vaše upanje ima zvezane roke. Razen po upanju še nihče ni kdaj prav od blizu videl tega božanstva. Toda upanje je žival, vam pravim, žival v človeku, mogočna in divja zverina. Bolje je, da jo pustiš, da v človeku ugasne polagoma. Sicer pa je ne izpuščajte! Če jo izpustite, tedaj krempljá, grize. In bolni ljudje so tako polni hudobije! Poznaj jih, kolikor hočeš, prej ali slej se le daš ujeti. Poglejte: star polkovnik, kolonijska irhovina, ki me je kot tovariš prosil, da mu povem resnico... Brrr!...« — »Treba je umirati polagoma,« sem blebetal, »navaditi se.« — »Čenče! Ste se vi tako utrjevali, vi?« — »Vsaj poskušal sem. Sicer se pa jaz ne primerjam posvetnim ljudem, ki imajo svoje posle, svojo družino. Življenje ubogega duhovnika, kakor sem jaz, pač nikomur ni mar.« — »Mogoče. Toda če ne pridigujete nič drugega, kakor da naj ljudje sprejemajo svojo usodo, ni to nič novega.« — »Da jo veselo sprejemajo,« sem mu rekel. — »Že dobro! Človek se ogleduje v svojem veselju kakor v ogledalu, pa se ne spozna, tepec! Človek se veseli samo na lastne stroške, na stroške svojega lastnega bistva — veselje in bolečina sta eno in isto.« — »To, kar vi imenujete veselje, prav gotovo. Toda poslanstvo Cerkve je ravno v tem, da zopet poišče vire izgubljenih radosti.« — Pogled mu je bil prav tako blag kakor glas. Začutil sem neizrečeno trudnost, zdelo se mi je, kakor da sem tam že cele ure. — »Dajte mi sedaj, da odidem,« sem vzkliknil. — Potegnil je recept iz žepa,

a mi ga ni podal. Nenadoma pa mi je položil roko na ramo, roka mu je bila iztegnjena, glava sklonjena, oči so mežikale. Njegov obraz mi je priklical privide iz mladosti. — »Navsezadnje,« je rekel, »morda smo dolžni resnico ljudem, kakor ste vi.« — Okleval je, preden je nadaljeval. Kakor se tudi to zdi neumno, so te besede pač zadevale moja ušesa, ne da bi mi bile vzbudile kako misel. Dvajset minut prej sem stopil v to hišo vdan, preslišal bi bil kar koli. Čeprav mi je zadnji teden, ki sem ga preživel v Ambricourt, zapustil nerazložljiv vtis gotovosti, zaupanja in kakor nekako obljubo sreče, so mi spočetka izgovorjene, tako pomirjujoče besede gospoda Lavilla vzbudile veliko veselje. Razumem sedaj, da je bilo to veselje brez dvoma mnogo večje, kakor sem mislil, mnogo globlje. Bilo je isti občutek sprostitev, živahnosti, ki sem jih občutil na poti iz Mézarguesa, toda pomešano je bilo s prekipevanjem izredne nepotrpežljivosti. Najprej bi bil rad zbežal iz te hiše, teh zidov. In natančno tedaj, ko se je zdelo, da moj pogled odgovarja nememu zdravnikovemu vprašanju, sem pazil samo na nerazločen ropot na ulici. Uiti! Bežati! Poiskati zopet to tako čisto zimsko nebo, kjer sem davi skozi vratca pri vlaku videl vstajati zarjo! Gospod Laville se je gotovo zmotil. Sicer pa se je v meni nenadoma razsvetlilo. Še preden je končal svoj stavek, sem bil jaz samo še mrlič med živimi.

Rak... Želodčni rak... Predvsem me je prevzela beseda. Pričakoval sem drugo. Pričakoval sem tisto o tuberkulozi. Moral sem res z vso silo zbrati svojo pazljivost, da sem si dopovedal, da bom umrl za boleznijo, ki jo res prav redko srečujemo pri ljudeh moje starosti. Moral sem enostavno samo namršiti obrvi kakor ob napovedi težke naloge. Bil sem tako zdelan, da ne verjamem, da bi bil pobledel. Doktorjev pogled ni pustil mojega, bral sem v njem zaupanje, sočutje, ne vem kaj še. Bil je to pogled prijatelja, tovariša. Njegova roka se mi je znova naslonila na ramo. — »Šla bova h Groussetu na pregled, toda da povem odkrito, ne verjamem, da bi se še dala operirati ta svinjarija. Celó čudim se, da ste tako dolgo zdržali. Trebušna snov je obsežna, oteklina znatna in pod levo ključnico sem spoznal žalibog zelo zanesljivo znamenje, ki ga imenujemo Troizirov ganglion. Kajpak je razvoj lahko bolj ali manj počasen, čeprav vam moram povedati, da pri vaši starosti...« — »Kakšen rok mi stavite?« — Gotovo se je zopet zmotil v mojem glasu, zakaj glas se mi ni tresel. Žalibog je bila ta hladnokrvnost le groza. Razločno sem slišal ropotanje počestne železnice, udarce zvona, v mislih sem bil že na pragu te mračne hiše, izgubljal sem se v vrvenju množice... Bog mi odpusti! Nanj nisem mislil... — »Težko je odgovoriti. Zavisi predvsem od udora krvi. Le malokdaj je usoden, toda pogosto se ponavlja... Hm, kdo ve? Ko sem vam pravkar svetoval, da mirno nadaljujete svoje posle, se nisem šalil. Če boste imeli malo sreče, boste umrli kar stojé, kakor tisti sloviti

cesar, ali vsaj skoraj. Pač vprašanje npravne moči. Vsaj če...« — »Vsaj če...« — »Natančni ste,« mi je rekel, »bili bi dober zdravnik. Sicer vas pa sedaj prav rad do konca poučim, rajši kakor bi vas puščal, da brskate po slovarjih. No prav, če boste začutili te dni kdaj bolečine na notranji strani levega stegna in bo malo mrzlice, tedaj lézite. Tako vnetje žil je zelo splošno v vašem primeru in je nevarnost za kap. Sedaj, dragi moj, veste toliko kakor jaz.«

Naposled mi je le ponudil recept, ki sem ga mehanično vtaknil v svojo beležnico. Zakaj nisem odšel tisti trenutek? Ne vem. Morda nisem mogel zatreti v sebi občutka jeze, upora proti temu neznancu, ki je tako mirno razpolagal z menoj kakor s svojo lastnino. Morda sem bil preveč pogreznjen v nespametno početje, da v nekaj sekundah spravim v sklad svoje borne misli, svoje načrte, celo svoje spomine, vse svoje življenje z novo gotovostjo, ki je ustvarjala iz mene drugega človeka? Mislim pa čisto enostavno, da me je kakor po navadi ohromila plahost, da nisem vedel, kako naj se poslovim. Moj molk je presenetil doktorja Lavilla. Spoznal sem po tem, ker se mu je tresel glas. — »Ostane pa res, da živi danes po svetu na tisoče bolnikov, ki so bili nekoč že obsojeni od zdravnikov in so na tem, da se bolj ali manj približajo stoletnikom. Dogajajo se splahnitve bul. Vsekako pa človek, kakor vi, ne bo dolgo nasedal Groussetovemu blebetanju, ki potolaži samo tepce. Ni je bolj ponižujoče stvari, kakor da človek počasi cuza resnico iz svojih prerokov, ki se kraljevsko malo brigajo za to, kar govoré. Pri zdravljenju s škotskim polivom izgubi človek spoštovanje pred samim seboj in najpogumnejši se nazadnje vrnejo k drugim in hodijo svoji usodi nasproti pomešani med čredo. Vrnite se jutri teden, spremil vas bom v bolnišnico. Dotlej pa mašujte in spovedujte svoje pobožne ženske, ne spreminjajte v ničemer svojih navad. Poznam prav dobro vašo župnijo. Imam celo prijatelja v Mézarguesu.«

Ponudil mi je roko. Sam pa sem bil še zmeraj v istem stanju raztresenosti in odsotnosti. Naj si še tako prizadevam, vem, da mi ne bo nikoli uspelo, da bi razumel kdaj, po kakšnem strahotnem čudežu sem v podobnem položaju mogel pozabiti Boga prav do njegovega imena. Bil sem sam, neizrazno sam, pred obličjem svoje smrti in ta smrt je bila enostavno samo ugrabitev bivanja — nič več. Zdelo se mi je, da vidni svet s strahovito naglico odteka in to v zmedi podob, nikakor mračnih, marveč narobe, vseh svetlih, bleščečih. Mar je to mogoče? Sem ga mar tako rad imel? sem se vpraševal. Ta jutra, ti večeri, te ceste. Te spremenljive, skrivnostne ceste, te ceste polne človeških korakov. Sem torej tako rad imel te ceste, naše ceste, ceste tega sveta? Kdo otrok, rojenih v njihovem prahu, jim ni zaupal svojih sanj? One jih nosijo počasi, slovesno, ne vem katerim neznanim morjem nasproti, o vélike reke svetlobe in sence, ki nosite sanje

siromakov! Mislim, da je beseda Mézargues tista, ki mi je tako strla srce. Zdelo se je, da je misel zelo daleč od gospoda Oliviera, od najinega sprehoda, pa vendar ni bila. Nisem mogel odtrgati svojega pogleda od zdravnikovega obraza, in vendar mi je nenadoma izginil. Nisem takoj razumel, da jokam.

Da, jokal sem. Jokal brez vzdihovanja, mislim celo, brez enega samega vzdihla. Jokal sem s široko odprtimi očmi, jokal, kakor sem videl jokati umirajoče, tudi to je bilo življenje, ki je lilo iz mene. Obrisal sem se z rokavom talarja in zopet sem zagledal zdravnikov obraz. V njem sem bral neopredeljiv izraz presenečenja, sočutja. Če bi človek mogel umreti od studa, bi bil jaz umrl. Moral bi bil bežati, pa si nisem upal. Čakal sem, da bi mi Bog vdihnil kako besedo, besedo duhovnika, s svojim življenjem bi poplačal tako besedo, z življenjem, kolikor ga mi je še ostalo. Vsaj odpuščanja sem hotel prositi, pa sem samo kako besedo izjecal, solzé so me dušile. Čutil sem, kako so mi tekle iz grla, imele so okus po krvi. Kaj bi bil dal, da bi bile kri sama! Od kod so prihajale? Kdo bi vedel povedati? Pa nisem jokal nad seboj, prisegam, da ne. Nikoli nisem bil tako blizu na tem, da bi se sovražil. Nisem jokal zaradi svoje smrti. V mladih letih se mi je dogajalo, da sem se takole prebujal sredi jokanja. Iz kakšnega sna sem se prebudil tokrat? O da, mislil sem, da sem prehodil svet, skoraj ne da bi ga bil videl, kakor hodi človek s po-bešenimi očmi med sijajno množico, in včasih se mi je zdelo, da sem ga celo preziral. Toda tedaj sem se sramoval samega sebe in ne sveta. Bil sem kakor siromašen človek, ki ljubi, ne da bi si upal povedati ali tudi le priznati, da ljubi. O, saj ne tajim, da so utegnile biti te solzé strahopetne! Mislim celo, da so bile te solzé ljubezni...

Naposled sem se obrnil in odšel ter se znašel na cesti.

TONE FAJFAR

DUHOVNA PODOBA SLOVENSKEGA DELAVCA

Pogled v dušo slovenskega delavca nam pokaže danes predvsem podobo zbežanosti in boleznega razvoja njegove miselnosti, ki je zrasla večidel v kmečkem domu.

Naši delavci, ki danes napolnjujejo tovarne in delavnice, so v največji meri ljudje, ki jih je težak položaj pregnal s kmetov v industrijo. Če hočemo torej videti v dušo teh delavskih množic, moramo pogledati v njeno globino, v kateri še vedno prevladu-

jejo vezi kmečke zemlje in svojske kmečke vzgoje, ki je današnjemu slovenskemu industrijskemu delavcu vtisnila svoje dobre in žal tudi slabe strani.

Skoraj vsi naši današnji delavci, z izjemo tistih v starih industrijah, so prehodili isto pot. Vedno težje kmečko življenje je množicam kmečkih fantov in deklet uničilo upanje, da bi si v tem stanu mogli urediti življenje, ki bi bilo vsaj nekoliko podobno življenju njihovih staršev in prednikov. Videli so samo en izhod: tovarno. Mnogi so se tudi naveličali trdega in nenehnega kmečkega dela; ubrali so za lažjim zaslužkom, kjer odslužijo svoje ure, potem pa so prosti, brez skrbi. Tudi te ljudi je potegnila industrija z njiv in iz gozdov v svoje obrate.

Ti delavci in delavke pa niso prinesli s kmetov v tovarno le svojih delavnih rok, ampak tudi svojo miselnost, ki so si jo pridobili v svoji kmečki okolici in ki ne odgovarja borbeni delavski miselnosti. Kljub temu, da je bila njihova odločitev in pot iz kmečkega doma v industrijski obrat kaj kratka in nagla, njihov duh in vzgoja te naglice nista mogla dohiteti. Ostala sta še vedno na njivi, v gozdu in v domači vasi, z vsem svojim dobrim in slabim. Prej vajeni lepega miru in mirnega dela, so naenkrat padli v brzino industrijskega življenja, ki zahteva jasnost in udarnost. V svoji vasi porazdeljeni na družine in privezani na kos lastne zemlje so se znašli v množici sebi enakih, pri vedno enakem delu, katerega sadov ne bodo nikdar okusili. Ta pot iz patriarhalnega vaškega življenja v veliki industrijski kolektiv je vso to množico delavcev s kmetov presenetila. Niso se znašli.

Če gledamo s tega zorišča naše delavstvo in njegovo dejavnost, bomo kaj lahko doumeli dolgo vrsto nerodnosti, prav otroških nerodnosti, ki jih je delalo. Vse te množice se še niso razvile v pravo industrijsko delavstvo, kakršno more uspešno dohitevati hitrost industrijskega življenja.

Kako se na zunaj odraža ta težka razvojna doba pri našem delavstvu?

V prvih povojnih letih, ko je bilo delavstvo udarno in njegova zavednost močna, pri nas še nismo imeli razvite industrije. Kmečka zemlja je takrat potrebovala obdelovalcev in malokomu se je mudilo drugam iskat zaslužka. Toda prav hitro je nastopil preobrat. Kar sredi dežele so vstajale tovarne, posebno tekstilne, ki so z vabljale ljudi vase. Mladi ljudje so bili zadovoljni, da so si z 8—10 urnim delom prislužili vsaj toliko ali več, kot na domači zemlji z neprestanim trdim delom. Njihovo delo v tovarni se jim je zdelo celo kot nekak oddih, njihov zaslužek pa naj bi jim prinašal le prijetnosti.

Prvi rod, ki je takrat stopil v tovarne, je danes že samostojen, čisto delavski, vsega je prevzela industrija. Postal je navezan izključno na zaslužek v tovarni in nič več nima svojega kmečkega

doma, ki bi ga preživljal, dočim bi mu tovarniški zaslužek le sladil življenje.

Ko bi se za tem prvim rodom zaprla vrata v tovarne, bi imeli danes pri nas že lahko čudovito močno oblikovano delavstvo. Toda to se ni zgodilo. Industrija je požirala nove in nove množice kmečkih ljudi, od katerih bi moral vsak prestati dolgo dobo, da bi se vživel v pravo delavsko življenje.

Naš narod, pred dobrim desetletjem še izrazito kmečki, stalno izgublja svoj kmečki značaj. Industrijski kraji vedno bolj razširjajo krog svojih delovnih sil, ki jih rujejo iz kmečke zemlje. Danes Slovenije že ne moremo več razmejiti v čisto kmečke in čisto delavske okraje. Vsa dežela je danes mešanica kmetov in delavcev. Prav jasno nam to sliko pokaže Gorenjska od Ljubljane gori prav do vseh krajev v zadnjih hribih.

Kmečki človek je pri svojem delu odvisen večidel od narave in naravnih sil, ki jih ni mogoče krotiti in ki zato nepreračunljivo določajo uspešnost njegovega dela. Kmečki človek je ujet v ogromen prostor elementarnih sil; zato ni vaje jasne, neizprosne borbe, s strahom in žrtvijo razumeva usodo in se ji predaja. Ta njegova predanost pa se ne nanaša zgolj na naravne sile, ampak se razširi tudi na čisto človeške sile. Tako se prerado zgodi, da kmečka konservativnost pomeni nezdravo življenjsko bojazen, ki človek zaradi nje odreče posebno v zmedenih družabnih trenutkih. Večstoletna vzgoja v družini, v šoli in v javnosti je kmečkemu ljudstvu vcepila pasivnost in ga napravila nezmožnega, da bi mogel ločiti nadčloveške od človeških sil ali da bi bil zmožen uspešne dejavnosti v življenjskem boju.

Vsak kmečki človek, ki je padel v tovarno, je prinesel s seboj tako oblikovano iracionalno duševnost, ki ni somerna racionalnemu in razrednemu življenju v industrijskem svetu. V tovarni kmečki človek takoj podleže socialnemu pritisku, ker je navajen, da v vsaki sili vidi usodno silo, ki se ji ne more upreti. Iz kmečkega življenja čuti, da je človek nezmožen ubraniti se trdosti življenja, ki je uravnano po višjih naravnih zakonih. To občutje prinese kot žalostno dediščino v tovarno, kjer se na milost in nemilost preda izkoriščanju. Ta dediščina je prekletstvo našega delavstva, v njem tone brez moči. Le počasi, prav počasi začne tak delavec dobivati vero v sebe in v delavsko skupnost. Le počasi spoznava, da je mogoče spremeniti to višjo človeško silo, da se ji je mogoče upreti.

Doba selitve kmečkih ljudi v industrijo prehaja danes sicer že h koncu. Industrializacija prihaja do meja, ko ne bo mogla več sprejemati novih kmečkih množic. Današnje industrijsko delavstvo že v kratkem ne bo dobivalo več tolikega pritoka s kmetov. To delavstvo, ki je do danes stopilo v tovarne, začena živeti počasi pravo delavsko življenje. V dobi enega rodu bomo imeli pred seboj izrazito delavstvo. Toda na drugi strani nastaja kmečki

proletariat, množica kmetovalcev, ki pod nogami izgublja trden gospodarski temelj in pada v socialno revščino, ki je je bil do sedaj deležen le delavski stan. Razvoj, ki preoblikuje kmečko pasivnost v živo delavsko dejavnost, prehitevajo dogodki. S tem pa se odpira veliko vprašanje našega podeželja sploh.

DR. MATIJA ŽUMER

PROBLEM IZ SLOVENSKE OBRTNE IN INDUSTRIJSKE DELAVNOSTI

Konec leta 1957. je v denarnih stiskah zaprla obrate naša najstarejša in največja tovarna te vrste: Strojne tovarne in livarne d. d. v Ljubljani.

Pridelovanje in predelovanje kovin imata na naši zemlji in v naših ljudeh staro, staro tradicijo. Prečudne so spremembe zemljâ v luči zgodovine, raznih gospodarskih činiteljev in napredka tehnike; težko bi namreč našli splošno veljavno pravilo, zakaj kaka panoga gospodarjenja v določenem času mora prepasti, četudi v podobni zemlji, pri drugih ljudeh kljub temu še ostaja, preživlja nove rodove, ustvarja nova naselja, presaja stare delovne metode v nove tehnične oblike in se naprej razvija.

V teh vrstah se ne dotikam pridelovanja železa in rud in težke industrije. Imeli smo sicer plavže po naših dolinah, ni pa ta delavnost mogla presaditi korenine v novo razdobje tehnike, ker nimamo ne rud ne primernega premoga. Vendar se je del te industrije pri nas vzdržal v svoji trdoživosti; četudi mu nista pomagala niti narava niti oblasti, se razvija in napreduje v živ dokaz, da zmožne delavne roke in spretno vodstvo morejo kljubovati tudi hladnim naravnim razlogom. Razpravljam predvsem o predelavi kovin v uporabno blago; pri tem delu seveda niso odločilni naravni pogoji, surovine, oddaljenost od trga in prevozni stroški, ker so ravno ti nizki v primeri s ceno izdelka in, ker ne gre za velike gmote.

V tradiciji naše zemlje so gotovo dane prvine, ki del naših ljudi ohranjajo pri posebnem nagnjenju, da delajo ravno na predelavi in obdelavi železa in se pri tem delu izpopolnjujejo in napredujejo. Jedro takih ljudi s posebnimi sposobnostmi za te delavnice od ključavničarskih pomočnikov do inženirskih konstrukterjev je torej dano.

Drugi činitelj, ki bi mogel pospeševati delavnost v tej panogi, je primeroma visoka tehnična izobrazba naše dežele. Veliko število najrazličnejših tovarn že samo daje dela strojnim delavni-

cam. Veliko dela odpada na popravila strojev, ki so v obratu, kajti posamezne tovarne večjih popravil v lastnih delavnicah ne morejo vršiti. Poleg stalnih popravil moramo še upoštevati izboljšave na strojih, deloma tudi nove konstrukcije, ki jih morejo izvršiti le večje osrednje strojne delavnice. Poleg tovarniškega zaledja imata tudi kmet in obrtnik vpreženih že mnogo strojev.

Tretji činitelj je zaposlovanje naših ljudi. Ta problem se večinoma zapleta v brezizhodnih zankah, ker računa s pogoji, ki naj bi jih naša zemlja imela, pa jih nima. Preveč obupujemo ob bornosti naše zemlje, zanemarjamo pa našega človeka-delavca. Obdelovanje kovin v premnogih primerih ni vezano na zemljepisno lego, ne na obliko zemlje, njega nosilci so pridne, spretnne roke in velika bistrost in podjetnost, pri izdelovanju preciznih konstrukcij pa še prav prirojen občutek za natančnost in vestnost v delu. Če imajo naši ljudje te vrline v večji meri kot naši sosedje, bi mogli s takim delom služiti precej kruha in to boljšega kruha.

Če govorimo o večjih strojnih obratih, ne smemo pozabiti na važno vzgojno funkcijo takih podjetij. Ta podjetja morejo učiti obrtni naraščaj posebnih spretnosti, da je lahko v oporo in napredek vsemu obrtništvu, v kolikor se naraščaj, ki je podjetnejši, ne vzgoji v samostojne obrtnike. Taki veliki središčni obrati vzgajajo tudi sposobne delavce za manjša podjetja po deželi ali za tovarne, ki se ne pečajo s strojno stroko. Taki središčni obrati delajo s celo vrsto specialnih strojev, ki jih manjša podjetja ne morejo zadosti izkoriščevati, izvršujejo pa tudi obširna konstrukcijska dela, pri katerih se izobrazba delavstva prav močno pogloblja. Taki spretni delavci morejo prenašati iz teh središčnih obratov v manjše delavnice tehnični napredek in dvigati strokovno raven v vsej deželi. Vzgojna stran seveda ni omejena le na ročno delavstvo, isto velja še prav posebej za vse tehnično izobraženstvo od delovodskih do visokih šol. Za vsakega obratnega tehnika veljaj kot najboljša praksa ravno strojna in konstrukcijska delavnica in z njo moremo vse naše tehnično izobraženstvo močno preobraziti v praktičnost. Te nam je dosedaj močno primanjkovalo. S tem postaja potreba takih obratov važna tudi kot učno izpopolnilo vseh naših tehničnih izobraževališč, kar jih zaenkrat že imamo.

V zgornjem sem se dotaknil nekaterih pozitivnih postavk, ki razvoj naše strojne obrti in industrije morejo pospeševati, treba pa je osvetliti še podjetniško osnovo. Priroden razvoj takih industrij po svetu kaže tole pot: Podjeten obrtnik se loteva po lastni sposobnosti vedno širših produkcijskih vej. S prakso se izpopolnjuje v spretnosti, vzgaja si pomočnike in priteguje tehnike, s širjenjem delovnega programa si navezuje vedno nove odjemalce. Vzporedno s tehničnimi zmožnostmi se širi tudi kapitalna osnova. Težišče takih podjetij sloni odločno na ustvarjal-

nem gonu tehnika-konstrukterja in njegovih pomočnikov. Zasluzki niso čezmerni, spekulativni, delo samo seveda tudi ne nosi velikega rizika ali možnost usodnih izgub. Tako delo seveda zahteva miru in kontinuitete skozi leto in dan, skozi desetletja. Snovanje tehnika-konstrukterja in delavcev mora biti nemoteno. Vsak nasilen poseg v ta razvoj po vnanjih dogodkih more porušiti ravnotežje podjetja, tako da se zamaje celoten organizem. Cel kompleks vrednot, ki so se ustvarjale dolgo dobo in se s številko še oceniti ne dajo, gre v izgubo.

Ne moremo trditi, da bi našemu obrtniku manjkalo podjetnosti. Redkejša pa je utiranje novih poti, pionirstvo, ki je splošno važno zaradi dejstva, da dobi podjetnik prav naglo domačih posnemalcev in konkurentov, če v kaki novi panogi uspe. Slabost našega človeka pa je, da ne razpolaga z zadostnim denarjem in pri solidnih virih težko najde razumevanje. Skušnja tudi kaže, da se najpotrebnejša sredstva za investicije še dobe, premalo pa se računa, da je za delo prav tako potreben tudi obratni kapital in tu se začenjajo že prave težave podjetnika. Poudarimo ponovno, kapitalne investicije v tej panogi ne nosijo velikih rizikov, donašajo pa skromen zaslužek.

Za domač spekulativni kapital, ki išče visokih obresti, te naložbe niso vabljive. Še manj pa tuj kapital, za katerega je mnogo ugodneje, da se usede v krajih, ki jih pospešujejo lega in posebne vnanje okoliščine. Ta tuji kapital se bo koncentriral v centrih države, kjer se obetajo sigurnejše in donosnejše naložbe.

Ponazorimo si opis še z nekaterih praktičnih strani. Javna dela, ki jih vrše naša mesta in banovina, stalno rabijo precej blaga, ki ga izdeluje strojna stroka. Navajam samo izgradnjo vodovodov, za katere potrebujemo veliko množino cevi iz litega železa in strojne opreme. V preteklem letu je banovina naročila za večmilijonski znesek cevi pri železarni v Varešu; poleg drugih ugodnosti, ki so bile za ta sklep gotovo odločilne, je dosegla tudi ugodne odplačilne pogoje. Naše naprave, ki bi mogle to blago izdelovati, pa stoje. Belgrajska občina misli za izdelovanje takih cevi postaviti lastno tovarno, poleg desetih privatnih livarn na njenem področju. Namen graditve je, onemogočiti za te cevi tujo konkurenco v mestu. Naša mesta in naša banovina bodo gradila v bodočih letih še več kot dosedaj, tudi poraba strojnih izdelkov za ta dela bodo večja.

Z izvajanjem sem hotel ob važnem mejniku opozoriti na eno vejo naše obrti in industrije. Vrline ljudi in tudi ves trud za dvig njihovih strokovnih sposobnosti, poglobljanje tehnične izobrazbe naših ljudi ima le majhen učinek, če se te vrline in te sposobnosti ne presajajo v zdrava, produktivna tla. Celotni problem kaže, da med našo obrtno-industrijsko delavnostjo in denarništvom ni take harmonije, ki bi mogla dvigati našo produktivteto in odpirati nove mogočnosti kruha.

PREHOD V INTENZIVNI INDUSTRIALIZEM

Če daš natisniti tisoč kosov brošure, postavimo, da plačaš tiskarju 5.000 din. Vsak nadaljnji tisoč pa te ne bo stal zopet 5.000 din, temveč kvečjemu en tisoč ali še manj. Pri naročilu deset tisoč izvodov najbrž ne boš plačal za vse skupaj več ko deset tisoč dinarjev. Pri naročilu tisoč izvodov te izvod torej stane pet dinarjev, pri naročilu deset tisoč izvodov pa samo dinar. V prvem primeru bi moral izvod prodajati po 6 din, če bi hotel imeti pri vsakem en dinar dobička; v drugem primeru pa bi izvod lahko prodajal po 4 din in bi imel pri vsakem izvodu še 3 din dobička. V prvem primeru bi zaslužil pri vsej nakladi 1.000 din, če bi vse prodal in ne bi imel drugih stroškov. Pod enakimi pogoji bi v drugem primeru zaslužil 30.000 din, torej ne deset, temveč tridesetkrat več in bi knjiga prišla na trg poleg tega še za tretjino cenejša od prvega primera.

Pri industrijski produkciji se zaslužek torej ne veča samo s številom izdelanih kosov, temveč se produkcijski stroški pri večji produkciji tudi pri posameznem kosu zmanjšujejo. Čim večje število istega izdelka more podjetnik vreči na trg, tem ceneje ga lahko prodaja. To pa je zopet razlog, da more več spečati, poleg tega pa ima večji zaslužek ne samo pri celotni množini, temveč tudi pri vsakem posameznem kosu. Z eno besedo: rentabilnost industrijske produkcije se ob pospešeni hitrosti veča s povečevanjem števila izdelkov istega vzorca. Iz tega razloga se iz majhnih delavnic razvijajo veleobrati, ki se venomer tehnično spopolnjujejo in racionalizirajo, da morejo producirati v čim večjih množinah.

Blagoslova množinske produkcije pa je podjetje deležno le pod enim pogojem: da vse proda, kar izdelava. Zato je pri podjetniški delavnosti glavno boj za trg in zato si industrijske države tako prizadevajo, da na eni strani povečavajo svoje ozemlje in prebivalstvo, na drugi strani pa varujejo svojo industrijo pred tujo konkurenco s carinami. Nacionalizmu prejšnjega stoletja, na primer zedinjenju Italije in Nemčije, je kumovala zahteva razvijajoče se industrije po večjih carinskih ozemljih. Tudi moderni imperializem industrijskih držav ni nič drugega kot prizadevanje za razširitev tržišč. Povečevanje carinskih ozemelj ima seveda svoje meje in je zvezano z mednarodnimi konflikti, ki se navadno obračunajo z orožjem. Zato industrijske države skušajo zagotoviti trg svoji industriji še na drug način: s pritegnitvijo agrarnih držav in s kolonijami.

Agrarne države so tiste države, ki začenjajo živeti ali so v gospodarskem razvoju zaostale ter nimajo razvite industrije in organizirane kumulacije kapitala. Vsaka industrijska država

skuša čim več takih držav pritegniti v svojo interesno sfero, da si na ta način razširi trg za svoje industrijsko blago, ki ga ne more spečati doma; na drugi strani pa uvaža iz agrarnih držav kmetske pridelke in surovine. Ker pa dobro vemo, koliko krompirja in žita mora kmet prodati, da more kupiti svoji družini malo slabe obleke, si lahko predstavljamo, koliko kmetskih pridelkov mora taka agrarna država dobaviti, da dobi za to nekaj manufakture, strojev itd. V trgovski zvezi z agrarnimi državami ima industrijska država torej dvojni dobiček: odda svoje previšno blago, da so stroji njene industrije v polnem obratu, na drugi strani pa dobi za svoje prebivalstvo poceni kmetske pridelke in surovine, kar vse znižuje produkcijske stroške v industriji.

Industrijske države pa ne potrebujejo agrarnih samo zato, da iz njih dobivajo kmetske pridelke in da vanje izvažajo industrijsko blago, temveč tudi zato, da vanjo izvažajo svoj previšni kapital. V razvitih kapitalističnih državah deluje bančni aparat kot nekaka tisoč in tisočkraka sesalka, ki zna od socialno najnižjih slojev vsak previšni ali pa od ust pritrngani dinar izvabiti in naložiti bodisi na vložne knjižice, bodisi v državne ali industrijske papirje. Na ta način zbere bankarstvo prav po načelu »zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača« podjetniški delavnosti v gospodarsko razvitih državah vsako leto težke milijone razpoložljivih kapitalov. Poleg tega se ogromni industrijski dobički zbirajo v rokah majhnega števila delničarjev, ki ne morejo vsega sami zase porabiti in zato svoje previšne dohodke zopet skušajo plodonosno naložiti.

Pri visoki konjunkturi podjetniška delavnost tudi porabi ves razpoložljivi nabrani kapital za svoje investicije in obratovanje. Zbiranje kapitala in z njim razvoj industrijske delavnosti pa gre v današnjem gospodarskem sistemu navadno hitreje kot ji pa more slediti kupna moč širokih konzumentnih plasti. Ko so enkrat vsi trgi prenasičeni, se ne spleča več svojih prihrankov investirati, ker industrija ne more pri slabi konjunkturi plačevati visokih obresti in dividend, zato kapitalisti radi posojajo svoj previšni denar v agrarne države. Tam je namreč obrestna mera vedno znatno višja kot pa v industrijskih državah, ker se v agrarni državi zaradi slabih zaslužkov in slabe organizacije kapitalovega trga kapital ne kumulira tako naglo in intenzivno kot v industrijskih in ga zato primanjkuje in je dražji.

S takimi posojili v agrarne države se v industrijskih državah razbremenijo domači kapitalni trg. Posojilo pa se redko izvrši v denarju. Če na primer Francija da naši državi posojilo, z njenimi franki pri nas ne moremo ničesar kupiti, edina možnost uporabe teh frankov je, da v Franciji zanje kaj kupimo. Zato se pri posojilih navadno že vnaprej določi, za kaj se bo porabilo: za zgradbo železnic, cest, mostov itd., večinoma pa za nabavo vo-

jaških potrebščin. Dejansko je torej tako posojilo v denarju samo na papirju, v resnici da posojajoča država blago. Kapitalisti posojajoče države dajo svoj denar le industrijcem svoje države, industrijci pa nato pošljejo blago v državo, ki je najela posojilo. Tako ima gospodarstvo posojajoče države dvojni dobiček: kapitalisti dobijo visoke obresti, ki jih doma ne bi dosegli, industrijci lepo zaslužijo z dobavami, poleg tega pa odnese še bančna skupina, ki je posojilo organizirala, mastne provizije.

Včasih združijo industrijske države izvoz kapitala in uvoz surovin v eni kupčiji. V agrarnih državah je navadno dosti zemeljskih zakladov neizrabljenih, ker ni kapitala, ki je potreben, da bi se na primer odprl rudnik. Zato kapitalistične skupine iz industrijskih držav kupijo v agrarni državi pravico do kakega rudnika, izvrše potrebne investicije in nato vozijo rudo domov. Taka kupčija je za industrijske države zelo rentabilna. V gospodarsko razvitih državah se tisti ljudje, ki imajo trgovski talent in podjetniške sposobnosti, udeležujejo v posameznih gospodarskih panogah. V nerazvitem gospodarstvu agrarnih držav pa ni priložnosti zaslužka za podjetne ljudi, zato vsi tisti, ki želijo zaslužiti, iščejo kariere v visokih javnih službah. V agrarnih državah je tedaj korupcija poglavitni vir brezdelnega zaslužka. Te korupcije se znajo podjetniki iz industrijskih držav dobro poslužiti in nanjo računajo, ko iščejo koncesij za svoja podjetja. Visoki javni funkcionarji dobe nekaj paketov delnic ali kaj podobnega, potem morejo tuji podjetniki brez nasledkov prezirati vse davčne, carinske, socialno zaščitne in obrtno policijske predpise v svojem podjetju. V agrarnih državah so delovne moči itak cenejše, javne in socialne dajatve nižje kot v industrijskih, in če potem še te odpadejo, si lahko mislimo, da tuji podjetniki pridobivajo v agrarnih državah surovine na pol zastonj. To jim omogoča, da te surovine uvažajo domov po zelo nizki ceni, poleg tega pa še ogromno zaslužijo, torej plasirajo svoj kapital tako, kot ga doma nikdar ne bi mogli.

Lahko pa industrijske države združijo v eni kupčiji tudi izvoz kapitala in izvoz blaga v agrarne države. Če se poskušajo agrarne države tudi v industrijskem pogledu osamosvojiti, se zavarujejo z visokimi carinami. To oviro premagajo podjetniki iz industrijskih držav na ta način, da v agrarni državi sami zgradijo tvornice in iz teh tvornic, ki jim dajo kak nacionalni plakat zato, da uživajo iste ugodnosti kot domača industrija, potem prodajajo blago v agrarni državi, ne da bi se jim bilo treba boriti s carino. Odpade blagovni promet, samo dobiček teče iz agrarne v industrijsko državo.

Še bolj koristno za industrijsko državo pa je imeti kolonije. Kolonije dajejo »materni« zemlji vse tiste ugodnosti kot agrarna država, samo s to razliko, da industrijska država v svoji koloniji nima nobene konkurence. Kolonija mora vse surovine prodajati

»materni« zemlji in vse blago od nje kupovati. Poleg tega pa davčni vijak iztisne iz njih kar se da, ker pri kolonijalnih prebivalcih pač ni treba imeti nobenih posebnih ozirov, saj veljajo za manj vredne ljudi. Poleg udejstvovanja zasebnega kapitala izvršuje materna zemlja v koloniji javna dela (seveda strateške narave), vodi vso upravo in skrbi za notranjo in zunanjo varnost. S tem zaposluje tisoče in tisoče svojih vojakov, častnikov, uradnikov in delavcev, ki imajo visoke plače, kratko službeno dobo in lepo pokojnino. Vsa ta javna dela, vso to upravo s plačami in pokojninami vred plačujejo kolonialni prebivalci z davki. Na ta način osrečeni lastniki kolonij poleg vseh drugih ugodnosti dobro preskrbijo velik del svojega človeškega materiala.

Iz navedenega se vidi, zakaj se evropske velesile tako trgajo za kolonije in trge v agrarnih državah. Zaradi teh dobrih kupčij z agrarnimi državami so v industrijskih državah prišli do tega, da je sploh nepotrebno, da bi se doma pečali s poljedelstvom, ki nič ne nese in ko se iz agrarnih držav dobe vsi kmetijski pridelki tako poceni. Zato se je v evropskih industrijskih državah kmetijska produkcija vedno bolj zanemarjala in je postajal čedalje večji odstotek prebivalstva zaposlen v industriji in trgovini. Tako smo prišli v Evropi do takih razmer, da dobavljamo oziroma smo vsaj dobavljali pred vojno industrijsko blago skoraj za ves svet, nasprotno smo pa iz vsega sveta uvažali kmetijske pridelke in surovine.

Dobršen del evropskega blagostanja sloni na izkoriščanju agrarnih držav in kolonij po industriji in trgovini. Evropa je imela do svetovne vojne v ostalem svetu tak položaj, kakor ga je imela v starem veku Grčija v Sredozemlju. Grčija je bila najbolj cvetoča dežela v Evropi, ker je gospodarsko in politično izkoriščala vse države ob Sredozemskem morju. Ko je Grčija to oblast izgubila, je postala revna in pusta pokrajina ter dežela stradanja.

Ta nevarnost grozi tudi že Evropi. Danes so svetovni trgi razdeljeni, razdeljene so tudi kolonije. Po vojni je odpadla vsa ogromna Rusija, ki si je ustvarila svojo industrijo. Odpadla je ogromna Kitajska in na vzhodu se je pojavila nova industrijska država Japonska, ki hoče dobiti v roke azijski trg. Kolonialni narodi se prebujajo in zahtevajo svobodo. Agrarne države si gradijo s pomočjo carinske zaščite svojo lastno industrijo. Za Evropo se svetovni trg grozeče krči. Znamenja tega razvoja navzdol so bila: svetovna vojna, brezposelnost in vse politične homatije v Evropi po vojni. Prišel bo čas, morda čez 10, morda čez 20, gotovo pa čez 50 let, ko bo ves svet industrializiran in takrat Evropa ne bo imela kam pošiljati svojega blaga in ne s čim kupiti kmetijskih pridelkov za svoje prebivalstvo.

Tega se Evropa že danes zaveda in se proti temu razvoju za-

vedno in nezavedno brani z različnimi sredstvi, od katerih naj navedem le tri: oboroževanje, avtarkijo in socialna gibanja.

Dokler so evropske države po vojni imele na razpolago trge za svoje blago in to je trajalo nekako do leta 1930., ko se je napolnila vrzel, ki jo je napravila svetovna vojna, so v Ženevi mirno razpravljali na razorožitvenih konferencah. Ko pa so bili trgi nasičeni in je izbruhnila kriza z brezposelnostjo, se je začelo oboroževanje in z njim zvezana javna dela, ki so večinoma strateškega značaja. Z oboroževanjem se evropske velesile pripravljajo na vojno, s katero upajo, da bodo zopet toliko in toliko dobrin uničili, da bo potem zopet nastopila za kako desetletje doba, v kateri bo vsega manjkalo in bo zopet industrija zaposlena. Na drugi strani pa upa vsaka stranka, da bo zmagala in s tem prevzela njeni nasprotnici tržišča. Nепrestano vojskovanje pa vendar ne more biti namen gospodarstva in mora končno voditi v popolno gospodarsko in kulturno propast. Gotovo pa je, da vojskovanje zaposli večino industrije in brezposelnih ter razbremeni blagovni trg, ker se previšne produkcije odlagajo v vojni material. Kljub temu pa vojna Evrope ne bo rešila, temveč uničila.

Drugo gibanje, s katerim si evropske industrijske države hočejo pomagati, je tako imenovana avtarkija, to je prizadevanje, da si vsako narodno gospodarstvo čim bolj samo krije vse svoje potrebe. Tako so industrijske države kot Nemčija in Avstrija, začele zopet gojiti kmetijstvo. Že pred leti so poročali, da pridela Nemčija žita in drugih pridelkov skoraj toliko, da more kriti svoje lastne potrebe; podobno je z živalskimi produkti. Čeprav goji Nemčija avtarkijo bolj iz militarističnih razlogov, je vendar treba reči, da je avtarkično gibanje v bistvu zdravo. Res je, da industrijske države morajo prodajati svoje blago v agrarne države le, če agrarne države od njih kaj kupijo. Če pa bodo same pridelovale doma tudi kmetijske pridelke, potem jim agrarne države ne bodo imele kaj prodajati in zato tudi ne bodo mogli od njih Bog ve kaj kupiti. To pa ni tako zlo, ker se na drugi strani tudi agrarne države skušajo industrializirati. Razvoj gre torej za tem, da postanejo polagoma vse države industrijske in agrarne obenem. Ne smemo misliti, da med takimi avtarkičnimi državami ne bo trgovine, samo ta trgovina ne bo več izkoriščanje agrarnih držav po industrijskih. Ker se agrarne države v Evropi in drugih celinah polagoma industrializirajo in se tudi kolonialni narodi prebujajo, bo v doglednem času nastopila doba, ko bo ves svet industrializiran, in je zato pravilno, da se evropske države vračajo h gojitvi poljedelstva, ne da bi seveda opustile svojo industrijo, kajti le na ta način je mogoče, da bo Evropa mogla ohraniti svojo moč in število svojega prebivalstva. Zato je tako imenovano avtarkično gibanje pravilna preusmeritev evropskega gospodarstva. Ko bosta evropski duh in tehnika pri-

siljena, boriti se z agrarno tehničnimi problemi, kar sedaj ni bilo treba, ker smo vse poljedelske produkte poceni dobivali iz drugih celin, bosta prišla na dan z novimi iznajdbami v tehniki pridobivanja agrarnih produktov, ki bodo morebiti še bolj važne kot je bil stroj v industriji. Ne samo v vojni, temveč tudi v evropskem gospodarstvu čim dalje bolj izpodriva mehaniko kemija (umetni gumi, bencin, gnojila)!

Tretje gibanje, ki skuša Evropo prilagoditi gospodarskemu razvoju izvenevropskih narodov, pa je socialno gibanje delavskih mas. S tem, da skušajo socialna gibanja širokim delavskim masam izvojevati boljše življenjske pogoje, ustvarjajo evropski industriji nadomestek za zunanja tržišča, ki se Evropi izmikajo. Namesto kolonij in izkoriščenih agrarnih držav nudi socializem evropski industriji močan notranji trg. Z uvajanjem socializma se spreminja industrializem iz ekstenzivnega v intenzivnega. V kapitalističnem gospodarstvu, to je pri ekstenzivnem industrializmu odirajo podjetniki delavce, da ne morejo s svojimi majhnimi dohodki pokupiti blaga, ki se producira v določenem narodnem gospodarstvu, zato mora imeti kapitalistična industrija tržišča zunaj. V socialističnem gospodarstvu, to je v intenzivnem industrializmu pa morajo dohodki širokih delovnih slojev odgovarjati vrednosti produkcije, zato lahko tudi vso produkcijo pokupijo in ni treba iskati zunanjih trgov. V socialnem gospodarstvu, pravijo, notranji trg nima dna. Seveda se mora produkcija preusmeriti na tiste predmete, ki jih notranji trg potrebuje.

V Ameriki so že pred krizo poskušali uvajati ne sicer socializem, vendar neke vrste intenzivno industrijo s tako imenovanim Fordovim sistemom, katerega načelo je bilo, delavcem dati čim večje plače in jim z obročnim sistemom olajšati nakup. Toda noben podoben sistem ne pomaga, dokler imajo v rokah produkcijska sredstva posamezni podjetniki, ki hočejo živeti od dobička. Dokler pa posamezniki živijo od dobička, ne morejo delavske mase dobiti tistih dohodkov, da bi mogle kupiti vso produkcijo, zato se brez združevanja produkcijskih sredstev intenzivni industrializem ne da uvesti. Vendar bo kljub fašističnemu uporju kapitalizma tudi v Evropi moral končno zmagati socializem in s tem intenzivni industrializem, kajti druge pomoči ne bo, ko bo industrijski val preplaval vse kontinente in bo Evropa navezana predvsem na svoj lastni trg. Takrat bo morala nuditi delavcem in kmetom take dohodke, da bodo lahko nadomestili industriji prekomorske odjemalce in tiste iz agrarnih držav, ki jih ne bo več.

Ker je Slovenija del Evrope, mora vsakdo, ki rešuje naše gospodarske probleme, računati s takim gospodarskim razvojem v ostali Evropi.

NOVA TROZVEZA

Nemčija, Italija in Japonska so se zvezale proti komunistični nevarnosti. Ali so bile vedno tako budno na straži? Poglejmo nekoliko v zgodovino.

5. maja 1933: Prvo delo Hitlerjeve diplomacije je bilo podaljšanje rusko-nemške pogodbe, ki zagotavlja do 5. maja leta 1938. zaupno sodelovanje in »utrjuje prijateljske odnošaje« med obema državama. Člen 2. določa: Če kaka država napade eno od obeh držav, mora druga ostati nevtralna. Enako v primeru gospodarškega in denarnega bojkota. To pogodbo je sklenil 1926 Stresemann s Krestinskim za dobo pet let in podaljšati si je niso upali ne Brüning, ne Papen, ne Schleicher.

3. septembra 1933: Mussolini in ruski poslanik Potjemkin skleneta v Rimu prijateljsko in nenapadalno pogodbo, veljavno do 3. septembra 1938. Čez tri mesece Litvinov uradno obišče italijanskega kralja in se dolgo razgovarja z ducejem, ki skuša Rusijo priključiti paktu »štirih velesil«, da ne bi v njem prevladovali Anglija in Francija. Z druge strani je šlo za uvoz ruskega petroleja. Še danes dobiva Italija skoro ves potreben petrolej iz Rusije. Mnogi predstavniki francoske ljudske fronte trdijo, da bi brez ruskega petroleja duce ne bil mogel niti zavzeti Abesinije, niti podpreti generala Franca.

Kdaj je torej prišel preobrat? Ko se je julija 1934 Francoz Barthou pogajal v Londonu za pomoč pri sklenitvi vzhodno-evropske varnostne pogodbe. Ko je torej Francija skušala zapadni Locarno okrepiti z vzhodnim in tako zavarovati današnje državne meje v Evropi, je Nemčija izobčila Rusijo. Po francosko-ruskem zblizanju se je izobčitev dopolnila s križarsko vojno. (Vendar so se vršila skrivna pogajanja med ruskim in nemškim generalnim štabom vse do velikega »čiščenja« v ruski vojski poleti 1936.) Italija se je seveda pridružila Nemčiji, odkar se vrti na osi Rim-Berlin. Stališče diktatorjev do Rusije je torej tako: Če je SSSR sovražna silam, ki varujejo današnje evropske meje, jo je treba pritegniti v zapadno politiko. Če pa se SSSR približa Franciji, ji je treba pretrgati vsako zvezo z zapadom.

Zelo podobni so nagibi Japonske. Priročna knjiga generala Arakija brez ovinkov razlaga sloveči Tanakijev načrt: »Zavzeti Kitajsko, da zavzamemo Azijo, osvojiti Azijo, da osvojimo ves svet — to je poslanstvo Japoncev, božjih sinov.« Kitajska je vsekakor precejšen zalogaj in kazalo je, da ruski medved ne bo ostal miren. Toda cela vrsta zarot, čiščenje v vojski in med uradniki, pomoč Španiji, neodločnost Anglije, Francije in Amerike — vse to je oslabilo Rusijo in »božji sinovi« so brezskrbno začeli izvrševati svoje poslanstvo na Kitajskem.

Skupna osnova nove Trozveze je zato skupno stališče do Rusije. Skupni cilj vseh treh imperializmov zdaj še ni vojna proti Rusiji, marveč grožnja, ki naj Rusijo popolnoma osami.

Pogodba od 6. novembra je nemško delo. Hitler je znal prepričati Japonce, da lahko zdaj Nemčija prevzame vlogo, ki jo je Anglija tako dobro igrala od 1902 do 1921: vlogo evropskega pomočnika japonskih prizadevanj. Hitler je združil mikada z ducejem, ki je tri mesece poprej oznanjal »rumeno nevarnost«. Tudi zamisel mednarodne zveze proti komunizmu nosi nemški pečat. Dolgo je Mussolini trdil, da fašizem ni izvozno blago; po svojem obisku v Nemčiji je razglasil, da bo 20. vek stoletje fašizma. Smisel Trozveze moramo zato iskati v nemški zunanji politiki.

»Mein Kampf« pravi, da bodo nacionalni socialisti ustavili prediranje Germanov na zapad in ga usmerili na vzhod. Z drugimi besedami se temu pravi razkosanje Rusije. V ta namen pa ne zadošča osamitev Rusije, treba si je narediti pot do nje. Zato mora Nemčija zlepa ali zgrda spraviti v svoj sestav tudi vse države, ki ležijo med rjavim in rdečim imperijem.

Zlepa? Tu lahko služi protikomunistična zveza kot sijajna vaba. Večina manjših podonavskih držav niha danes med dvema mogočnostima. Po zgodovinski postavi svojega narodnega življenja bi morale iskati pri demokratičnem zapadu varstva pred pangermanizmom. Vodilne plasti v njih pa čutijo, da njihove interese ograža močna demokratska opozicija in se morajo opreti na diktatorske države. Ko Rim in Berlin vsakemu branilcu političnih svoboščin pritiskata pečat boljše vizma, s tem pomagata kronanim in nekronanim diktatorjem, da si utrdijo svojo osebno moč.

Toda, kot pričata avstrijski in češkoslovaški primer, ne bo šlo vse zlepa. 16 mesecev po avstrijsko-nemški pogodbi brani Avstrija svojo neodvisnost bolj kot kdaj poprej. Še krepkejši je odpor ČSR v vprašanju sudetskih Nemcev. Obe državi sta svoj odpor celo združili. Ko sta si Hitler in Mussolini v Münchenu stiskala roke, je Schuschnigg obiskal dr. Hodžo (česar mu Berlin še danes ni odpustil). Nekaj dni kasneje je dr. Schuschnigg zastavil v Budimpešti ves svoj vpliv za zблиžanje Ogrske z Malo zvezo.

Treba bo torej streti odpor ČSR, kar je mogoče le, če se pretrgajo njene zveze s Francijo. Ker to ni šlo s pritiskom na Pariz, so poskusili Nemci pritisniti na Francijo preko Anglije. 6. novembra je bila sklenjena Trozveza, 19. novembra je lord Halifax obiskal Hitlerja. Kaj sta govorila?

Angleška politika danes tudi ni enotna. Večina opozicije in nekateri z evropskim duhom prežeti konservativci so pripravljeni razpravljati o odstopitvi kolonij Nemčiji, če se uredi ob enem s tem ostala evropska sporna vprašanja in bi se preprečila vojna vihra, ki utegne vsak čas zajeti Evropo. Na drugi strani

pa stoji konservativna večina in uradi, ki jih navdaja duh imperija; njihova želja je, naj bi se Nemčija izčrpala v vojni proti Rusiji, da bo ostal nedotaknjen pas angleškega vpliva (ki obsega tudi Francijo). Najhujši nasprotniki nemških kolonialnih terjatev so na ta način najboljši pomagači pangermanizma.

Hitler je v razgovoru s Halifaxom skoro gotovo postavil kolonialne terjatve kot nekak ultimat, nato pa namignil, naj bi avstrijski in sudetski Nemci imeli pravico, sami odločati o svoji usodi. Chamberlainu je angleški imperij »tabu« in raje bi videl spremembo v Srednji Evropi. Zato Anglija ne vzpodbuja nobenih pričakovanj, pa tudi ne nasprotuje nobenim načrtom.

Nemška politika je torej: Da onemogoči francosko pomoč in odvrne angleško pozornost od Podonavja, je najbolje, ogražati pokret obeh velesil drugod. Za to sta potrebna zaveznika: Vloga Italije je, ogražati afriške imperialne dežele in prometne zveze. Japonska pa mora pritiskati na francosko in angleško posest v Aziji. Japonski vdor v Kitajsko služi temu prav tako, kot tesna zveza Japonske s Siamom (ki leži med francosko Indokino in angleško Indijo). Čisto slučajno je to prijateljstvo ustvaril polkovnik Phya Lena, gojenec nemške vojaške šole.

Pakt 6. novembra je Nemčiji prinesel veliko prednost: stalno grožnjo na vseh mejah francoskega in angleškega imperija. Za Nemčijo je Trozveza orodje, ki naj nevtralizira angleško silo in s tem posredno tudi francosko, da bo imel pangermanizem v Evropi prosto pot. Kaj pa imata od Trozveze druga dva tovariša?

V Španiji se je pokazalo, da nosi ideološka križarska vojna lepe materialne dobičke. Nemčija lahko dobi v Španiji letno dva milijona ton železa in vsaj prav toliko pirita (njena celotna potreba pa znaša 8 milijonov ton železa in 1 milijon ton pirita). Od aprila 1935 dalje obstaja »konzern« za izkoriščanje španskih rudnikov. Soudeleženci: Metallgesellschaft iz Frankfurta, Siemens, Vulkan, Krupp, I. G. Farben. Pridružile so se tudi že laške zavarovalne družbe. Po volitvah 16. februarja 1936 so se nemško-španske zveze pretrgale in se obnovile takoj po Francovem uporu 18. julija. Namesto da bi Nemčija plačevala švedsko in francosko železo z devizami, plačuje španskega z orožjem in municijo. Podobno dela Italija: Pred kratkim je dobil Franco iz Livorna dva velika torpedna rušilca, bankir Juan March ustvarja špansko-laško družbo za izkoriščanje španskih petrolejskih vrelcev itd. Isto se godi na Vzhodu: Nemške tehniške revije že razpravljajo o mogočostih izkoriščanja kitajskih rud. Italijanska in nemška vojaška in gospodarska odposlanstva so najmočnejša v Nankingu. Prijatelj žrtve in zaveznik napadalca — to je novi način posredovanja v vojni na Vzhodu.

Tričlenska komisija Trozveze bo stalno obmetavala svetovno javno mnenje z uspehi fašizma. Prvi sadovi so že dozoreli. Vargasova diktatura v Braziliji, ki bi v drugačnih razmerah ostala

neopažena v vrsti južnoameriških pretresljajev, je postala po zaslugi dirigiranega časopisja velik uspeh fašizma. Takoj so se USA zdale za svojo varnost in uspeh je zdaj resničen: USA se ne bodo upale brez tehtanja vmešavati v evropske in azijske zmede.

Drugi člen pakta Trozveze določa, da bodo podpisane države skupno pozvale vsako drugo državo, kjer je notranji mir ogrožen, »naj uporabi vsa obrambna sredstva v duhu tega pakta«. Po Mussolinijevih besedah pa vse demokracije nosijo bacile komunizma. Tako si bo Trozveza pridobila del javnega mnenja v državi, ki bi jo želela »rešiti komunizma«. Za tem lahko diktature odkrito ali zakrito posežejo v njene notranje zadeve: Japonska se ne vojskuje s Kitajsko, marveč s komunizmom. Virginio Gayda 8. novembra 1937 po italijanskem radiju ni grozil Franciji, temveč Ljudski fronti itd.

Toda če imajo zavezniki skupna pričakovanja in koristi, kako bodo delili plen? »Mein Kampf« vidi prihodnost Italije v Sredozemlju. Mussolini je pristal na ta načrt, se odpovedal koristim na severu in si skuša prisvojiti jug, kar pa je skrajno nevarna igra. Duce se je dal oklicati za varuha islamskega sveta. Italija stalno neti nezadovoljstvo v francoski in angleški posesti od Atlantika do Tihega oceana. Italijansko propagandno ministrstvo ima oddelek s 500 nameščenci, ki vodijo spise v 28 afriških jezikih. Radijska postaja v Bariju vsak dan ob 18.50 oddaja arabsko glasbo in poročila v arabščini. Preden je pobegnil veliki mufti iz Jeruzalema, so italijanski listi očitno hujskali k uporju vsega islamskega sveta pod laškim varuštvom. Ostri ukrepi oblasti v Maroku, Palestini in Siriji so hujskače nekoliko preplašili.

Če hoče Italija združiti Libijo s svojo vzhodnoafriško posestjo, ali jo razširiti na zapad, sta ji angleški Egipt in francoski Tunis nepremagljivi oviri. Edino sredstvo italijanskega širjenja v sredozemskem svetu je odkrita vojna z Anglijo in Francijo.

Tu je slaba točka Trozveze. Cilj nemške politike je, nevtralizirati zapadne sile, da si zagotovi brez svetovnega požara celinsko prevlado Nemčije. Tako lahko Hitler združuje pangermanizem in željo po miru. Italija pa se mora zapreti med svoje meje, ali pa napasti Francijo in Anglijo. Brž ko pa bi Italija prenesla težišče svojih vojaških prizadevanj na sever, bo njen interesni pas v Podonavju križal nemškega in os Rim-Berlin se bo zlomila. Iz te stiske izhaja omahljivost italijanske politike. Duce se ni nikoli čisto odrekel Vzhodni Evropi. Še pred kratkim je potiskal Ogrsko v naročje Male zveze in zagotavljal Schuschniggu, da ne bo žrtvoval avstrijske neodvisnosti nemškemu prijateljstvu. Italijo bi rešilo iz zadrege le, če bi se ji posrečilo, zapeljati Nemčijo v svoja sredozemska podjetja, jo zaplesti v špansko pustolovščino in v boj za kolonije, skratka odvrniti jo od Podonavja. Mussolini je gotovo mislil, da je to dosegel ob svojem obisku.

Toda ob Halifaxovem potovanju se je pokazalo, da Hitler nobenim kolonijam ne bo žrtvoval »nemških manjšin v tujini«, to je Avstrije in Sudetov. Na dolgi rok se sicer oba diktatorja lahko pogodita: Nemčija bo predirala po evrazijski prečnici preko Bolgarske, Grčije, Romunije, Turčije in Irana k Bagdadu, Italija pa se bo vrgla na Palestino, Sirijo, Liban in Egipt. Obe korakata proti Indiji, ena po indoevropski, druga po mohamedanski poti. Toda to so oddaljeni načrti in hipoteze. Danes se nemški imperializem slabo sklada z italijanskim: prvemu sta potrebni nevtralni Anglija in Francija, drugemu sta ti dve sile nujno sovražnici.

Ali se bo izmuznil evropski mir skozi to razpoko v Trozvezi? Spričo tesne povezanosti blokov je to zelo dvomljivo. Kaj naj torej storita Anglija in Francija, da preprečita vojno? Trije načini so mogoči.

Prvi način je okrepitev slabotnega: podelitev kolonij Nemčiji, priznanje Abesinije Italiji in oživitev Pakta štirih. Ta rešitev je mogoča zaradi nemških terjatev v Srednji Evropi.

Drugi način: Nemčijo pustiti, naj po svoje »uredi« avstrijsko in češko vprašanje. Tako bi bila Italija ogrožena od germanizma in bi se morala pridružiti Zapadu. Toda ne samo, da bi Francija pri tem morala izdati svoje vzhodne zaveznike, Nemčija ne bi v Podonavju zlepa nič dosegla in vojna bi se kljub vsemu razširila po Evropi.

Tretji način je okrepitev stare »Entente cordiale« in spremenev zveze Francije z Vzhodom v zvezo Francije in Anglije z Vzhodom. Toda Anglija se noče vezati z Rusijo in USA ne z Evropo.

Prva pot je neučinkovita, druga ponižujoča in nevarna, tretja nemogoča. Zato zapadne sile omahujejo, stopajo po vseh potih hkrati, pa po nobeni ne gredo do konca in vsak novi neuspeh zakrivajo z novimi poizkusi. Vse bolj je očitno, da obramba miru brez močne Zveze narodov ni drugega kot omahovanje med nemočjo in zablodami.

ŠKOF PROTI ADMIRALU

Predstavnik japonskega „desničarskega katolicizma“ admiral S. Jamamoto je izdal na „katoliške brate vsega sveta“ razglas, v katerem predstavlja vojno proti Kitajski kot neposreden izraz nad vse temeljitega preučevanja papeževe okrožnice o komunizmu. Znameniti admiral na španski način meša versko in militaristično filozofijo. „Mistično-politično telo naše državne družine“ rabi železa, premoga in olja. To lakoto je treba nasitiiti „v soglasju s katoliško moralo“, če ne gre drugače „tudi z oboroženo silo“. V razglasu stojé besede: „Katoliški nauk odobrava naš način, še več, celo zabičuje nam versko dolžnost, da za obstoj in napredek splošne blaginje v državi in družini, pa tudi za obstoj miru in reda prinesemo žrtve.“ Kakor je videti, je mož dober učenec evropskih „desničarskih katolikov“. Medtem ko se v Rimu, kjer snuje propagandno središče, še izpopolnjuje v svoji spretnosti, je nankinski škof in vodja Katoliške akcije za Kitajsko, msgr. Pavel Ju-Pin izdal oklic „vsem ljudem, ki so dobre volje“. (Msgr. Ju-Pin: Vojna na daljnem Vzhodu. Vprašanje mednarodne psihologije. Editions de la Cité Chrétienne, Bruxelles.) Iz tega oklica jemljemo nekaj odstavkov.

Potem ko odločno zanika trditev, da bi bila Kitajska postala žrtev komunizma in da Kitajska predstavlja zemljo popolnega nereda, govori škof o japonskem vprašanju:

»Japonska je bila do leta 1865. enako podrejena tujim državam kot Kitajska. Hitreje od nje se je otresla podrejenosti, in to po zaslugi genialnega cesarja Meadžija. Toda na žalost ne talko, da bi se pridružila modernim državam v njihovih prizadevanjih za mednarodno pomirjenje, marveč tako, da se je z vso tehnično silo najmodernejših odkritij zapisala v službo čisto svojevrstni zamisli imperializma, o katerem si je težko ustvariti jasno predstavo... Japonska je spoznala, da na svetu sila pogosto pregazi pravico; ona sama je bila ponovno žrtev sile. Ko pa se je doslej neugodni materialni položaj Japonske tako obrnil v njen prid, si je rekla, da na vse zadnje pravica nič ne pomeni. Dosti je, če znaš spretno uporabljati nekaj pravnih obrazcev, razglašati načela medsebojne pomoči in pravičnosti, človekoljubja in ohranjanja miru, pa moreš storiti, če si močan, ravno nasprotno: vse, kar ti dovoljuje materialni razvoj sile, s katero razpolagaš.

Ko je bil ta skrajno preprosti postopek enkrat v rabi, ga ni bilo treba več posebej določati. Potrebno je bilo le skrbno ohranjati ravnotežje med dvojnim gibanjem tega ravnanja: razglašati mir, podpisovati pogodbe, kjer se odrekaš vojni, delati kar najganjlivejše geste in nastopati kot pomočnik ponesrečencem, da se moreš potem šteti za sodnika človeškega rodu, in z mrzlo, kruto silo pošiljati nadenj kazenske ekspedicije, ki naj obogate sodnika in oplenijo nedolžnega.

Sedanje ravnanje Japonske na Kitajskem torej ne izvira iz kakega sovraštva do Kitajske. Naše osebe, naša dežela, kitajska država sama po sebi se je nič ne tičejo. Ne ustavlja se več ne ob »humanističnih prividih« ne ob »pravnih domislekih«; oboje uporablja le, da laže dosega svoje materialistične cilje, ki naj nasitijo njena poedinska in skupnostna prizadevanja...«

»To je bistvo duhovnega problema, ki se nam razkriva v žarečih zmedah Daljnega Vzhoda. Ta duševni in nravni nered je povzročil, da japonska vojska danes smehlja se obstreljuje naše mirno prebivalstvo, naše starce, naše otroke, naše žene, naše ranjence, da so japonski vojaki odprli izvir nove reke na Kitajskem, reke kitajske krvi.

Ponavljam, da Japonska ni sovražna Kitajski. Ne, Japonska je sovražna vsemu človeškemu rodu. Vzemimo, da vam še ni jasen izvir današnjega spora, zaradi katerega teče kri po gričih moje dežele. Tedaj tudi ne poznate usode, ki bo zadela jutri vaše otroke. Japonska vam ne bo sovražna. Čisto slučajno bo napadla vašo deželo, kakor napada danes našo; brž ko bo dovolj močna, bo ugotovila, da je potrebno in nujno, poslati tudi v vašo zemljo kazensko ekspedicijo. In ker boste pač verjeli njenim besedam o pristrčnem in nesebičnem prijateljstvu in ne boste nič hudega slutili, se boste lepega dne prebudili in videli, da vaša mesta gorijo, kot bi udaril vanje ogenj z neba. Okrog vas bodo ležali ranjenci in mrličji, morda bodo celo vas našli kot zoglenelo žrtev prijateljstva in kazenske ekspedicije »sodnikov sveta«.

Vidite, tu leži pravi problem, to je pravo vprašanje današnjega sveta. Danes umirajo Kitajci, da bi ne bila njihova usoda danes ali jutri usoda vsega sveta. Čas je, da se človeški rod vzdrami; da se morda tudi vi zbudite.

Zelo kratek bom. Ne mislite, da sem vam pokazal pretirano podobo, ker sem po pravici razkačen nad grozotami in krutostmi, ki sta jih zakrivili japonska vlada in japonska vojska na kitajski zemlji. Napravil bom kratek seznam, majhen retrospektiven koledar, ki naj pokaže, kako se je v zadnjih petdesetih letih izražalo duševno stanje japonskega militarizma.

25. julija 1894. Brez vojne napovedi potopi Japonska kitajski parnik s 1100 potniki, napade in premaga kitajsko brodovje, terja »neodvisnost«
Koreje in si prilasti otoke Formozo in Peskadore.

6. februarja 1904. Brez vojne napovedi napade Japonska pred Port-Arturjem (rusko koncesijo na Kitajskem) rusko brodovje, pobije ruske čete, potopi baltiško brodovje, izrine ruski vpliv s Koreje in si prilasti Lico-Fung in Port-Artur ter južni del Sahalina. Tri leta kasneje vsili Koreji svoje pokroviteljstvo. Leta 1910. jo zavzame.

7. maja 1915. Japonska pošlje Kitajski ultimatum, v katerem terja izključno zase vse pravice in predpravice v Mandžuriji, Mongoliji, Šantungu, v dolini Jang-ce-Kianga, v Fu-Lienju; dalje hoče imeti nadzorstvo nad kitajsko vlado, posebno nad politiko, vojsko, denarjem in vzgojo. Posrečilo se nam je rešiti neodvisnost naše vlade in odkloniti peto od slavnihi »21 terjatev«, v kateri hoče Japonska dobiti »pravico pridiganja na Kitajskem«. Ostalo si je Japonska prilastila.

18. septembra 1931. Japonska pošlje dve ladji živih žrtvam Jang-ce-Kiangove poplave, istega dne pa brez vojne napovedi vdere v Severno Kitajsko in zavzame Mukden.

28. septembra 1931. Japonska uradno razglasi umik svoje vojske in istega dne naroči isti vojski, naj napreduje hitreje.

28. januarja 1932. Japonci se izkrcajo v Šanghaju; sledi štirinajst-dnevna bitka. 1. februarja obstreljevanje Nankinga. V marcu združijo tri kitajske pokrajine v laži-državo Mandžukuo. V »mandžurski vladi«
so glavna politična in upravna mesta zasedli japonski uradniki.

24. februarja 1935. Skupščina Zveze narodov soglasno (42 glasov, Siam odsoten) okliče pripadnost Mandžurije h Kitajski, razglasi Japonsko za »napadalca«
in obsodi umetno ustvaritev »Mandžukua«. — 27. marca, torej čez mesec dni, Japonska zapusti Zvezo narodov.

Marca in maja 1935. Japonska vdere v Džehol in prisili Kitajsko, da sprejme ustanovitev »demilitariziranega pasu«, ognjišča nesloge, ki naj koristi razvoju nadaljnjih načrtov.

Maja in junija 1935. Japonske čete pri preganjanju džeholskih upornikov priderejo v »razoroženi pas«
in nočejo sprejeti kitajske pomoči proti njim. Pač pa prisilijo Kitajsko, da »za kazen«
izvede v Hopeju in Čaharju omejevalne vojaške in politične ukrepe, ki zmanjšajo avtonomijo in edinstvo Kitajske in tako olajšajo japonski vdor.

Od junija 1935 do julija 1937. Japonska vzdržuje in povečuje svoje napore, da ustvari v Hopeju, Čaharju, Šansiju in Šantungu »avtonomično gibanje« in da razvije podobno gibanje v notranji Mongoliji.«

»Ali naj navedem še zadnje dogodke, ki naj bi po mnenju japonske vlade končno izročili Kitajsko Japonski?»

Nepostavno so zvišali japonsko gardo, ki je stražila japonsko poslanstvo v Pejpingu, na 7.000 mož. Ta garda je prišla 7. julija proti določilom v Lin-Kon-Čan in hotela obkoliti ponoči Wamping; nepričakovano so začeli Wamping obstreljevati, nato obljubili, da se bodo čete takoj umaknile, hkrati pa obkolili Pejping, obstreljevali Tiencin in zavzeli Severno Kitajsko. Med drugimi so zavzeli pokrajino Hopej, ki naj bi bila kolonija za naseljevanje, pa ima gostejše naseljeno prebivalstvo kot Japonska sama. Z istim izgovorom so terjali nekoč Korejo, kjer se je v 35 letih naselilo samo 500.000 Japoncev, ali Mandžurijo, kjer so vrata za naseljevanje že desetletja odprta, pa je med 30 milijoni prebivalcev le 300.000 Japoncev.

V resnici Japonska prav nič ne misli na zmanjšanje svojih lastnih človeških množic, ker so potrebne njenemu imperializmu. Téma o »preobljudenosti« neposredno služi njenim zavojevalnim namenom. Z ene strani nudi izgovor za širjenje imperija drugam. Po drugi strani lahko zato Japonska tlači in ohranjuje svoje ljudske množice v proletarskem stanju. Kajti njen imperializem rabi hlapčevsko mezdo, iz katere je svojevrstna psihoza naredila najboljšo orodje izkoriščevalske produkcije in najbolj krute in neomejene vlade vojaške kaste nad ljudstvom.

Ko se bojujemo z naklepi Japonske vlade proti nam, upamo, da bomo morda pomagali tudi japonskemu ljudstvu; pomagali, da se osvobodi te duševne ujetosti, ki ga oklepa in katere se bo moralo nekoč otresti, ker bo sicer umrlo pod njo.

V kaj se torej zdaj, spričo dejstev, spričo vedno bolj zavlačujočega se in zakrknjenega dejanskega položaja, spreminjajo diplomatske pogodbe, kjer se šopiri podpis Japonske ob strani držav, dobro vedočih za posebno psihozo, ki je cesarstvo Vzhajajočega sonca navdajala, ko jih je podpisovalo in ratificiralo, da bi moglo namreč tem svobodnejše kršiti pogodbeni načela in se izmuzniti iz predpisane črte, ki so zaradi splošne blaginje pogodbeniki z njo zvezali njeno čast?

Kaj se je zgodilo s pogodbo devetih držav z dne 6. februarja 1922? Preberite njene točke. Kaj je ostalo od japonske obljube, da bo spoštovala »suverenost in neodvisnost Kitajske, kakor tudi njeno zemljiško in upravno celotnost«? ...

Povejte mi, kaj pomenijo danes te besede? Ali mar ne prinašajo najjasnejši dokaz, da je pravo za današnje Japonsko le fikcija, ki njeno slovesno razglašanje stoprav omogoča gospostvo nad sosedom?

Preberite pariški pakt z dne 9. februarja 1928, ki ga je Japonska ratificirala 7. julija 1929, v katerem pogodbeni stranke čutijo »slovesno dolžnost, da se iskreno odpovedujejo vojni« in da »obsojajo zatekanje k vojnim sredstvom«... in berite izjave Japonske, s katerimi danes prepoveduje komurkoli, celo svojim sopogodbenicam, najmanjšo besedo ali pogled na zlodejstva, ki jih z barbarsko krutostjo izvršuje nad zemljo, krvjo in svobodo kitajskega ljudstva...

Ali razumete zdaj, da s pravnega stališča tu ni nobenega problema? Zadeva je jasna, kakor črna in bela barva. Problem je le v tem, kako zatreti svetovno kugo, ki razsaja po otokih japonskega cesarstva, in kako ozdraviti japonsko ljudstvo od moralne psihoze, ki ga je tako globoko, bolešno in nevarno prijala.«

Danes Kitajska obrača vse svoje neizmerno zaupanje v nebeško pravičnost in v ljubezen do ljudi. Tisti med nami, ki trpijo in umirajo zaradi nje, pa vedo, da ne umirajo zaman.«

FRANCOSKA KRIZA

Radikalni ministrski predsednik Chautemps je komuniste odvezal od dolžnosti do skupnosti, misleč, da bo dobil podpore na desnici. Socialistični ministri tega koraka niso mogli odobriti, kajti s tem bi bila ljudska fronta omajana.

Vladna kriza, kakor se je pokazala v januarju 1938, je prišla sicer nepričakovano, njeni znaki pa so bili že dolgo vidni. Po juniju 1936 so volilna zmaga Ljudske fronte in uspešni izidi mnogih stavk prinesli ogromen razvoj delavskim organizacijam. Število strokovno organiziranih delavcev se je dvignilo od 500.000 na 6 milijonov. Sindikati so postali samostojen činitelj v sklepanju pogodb, posebno kolektivnih, njihovo obveznost so mogli proglasiti za cele okraje, izbojevali so plačane dopuste, posebno pa uvedli 40-urni delavnik. Socialni napredek pod vlado Ljudske fronte je postal očividni.

Toda ti uspehi se niso obdržali, še manj pa naprej razvijali in spopolnjevali. Delodajalske organizacije so z vsemi sredstvi poskušale izničiti te uspehe in priti do prejšnje neomejenosti. Svojim členom so dajale natančna navodila, kako naj poganja za povišanje delavskega zaslužka zavlačujejo in kako naj se z gospodarskimi sredstvi branijo socialnega napredka. Pogajanja so se v večini primerov zavlekla za nekaj mesecev, medtem pa so na splošno presenečenje cene začele rasti in rasti. Kako to? Odgovor odgrinja zahrbtno igro kapitalizma. Delodajalcem, ki s karteli in trusti obvladajo trg, se je posrečilo preložiti stroške delavskega zavarovanja na cene in s tem na konzumente sploh. Javno pa so to namerno zvišanje cen maskirali z zahtevo po zvišanju produkcije. Z uvedbo 40-urnika je sicer res nastala negotovost v nasičevanju konzumnih potreb, tako da ponekod industrija ni mogla izpolnjevati naročil v zmanjšanem delovnem času in se je tu in tam občutil zastoj v naročilih. Toda kapitalizem ni pomagal do smotrne rešitve tega tehničnega konflikta, marveč je posledico socialne uredbe izrabil v svoj prid in 40-urnik izigral na najboljčutljivejši način. Tako so pod preračunanim pritiskom delodajalcev široke množice prebivalstva (predvsem delavci in nameščenci) počasi izgubljale vse socialne uspehe, ki so si jih priborile pod prvo vlado Ljudske fronte. V mnogih poklicih (posebno pri uradnikih in železničarjih) pa so zaslužki padli celo pod prejšnje stanje.

Kapitalizem je delal sistematično, nikdo mu ni mogel stopiti na prste. Uradniki finančnega ministrstva so sami izdajali vladne načrte in onemogočali delo. Zaradi večjega učinka so bankirji začeli celo denar nositi iz države, tako da so se cene življenjskim potrebščinam močno zvišale.

Strokovni list »Peuple« piše 1. januarja 1938: »Leto 1937. delavskemu razredu ni prineslo niti enega novega uspeha. Nasprotno, dan za dnevom so se delavci morali boriti z voljo podjetnikov, ki so jim hoteli izviti iz rok socialne uspehe prejšnjega leta. Korak za korakom so morali braniti jamstva, ki so jim jih dali zakoni in kolektivne pogodbe.« Razdraženost, ki se loteva delavcev, je razumljiva. V boju, ki ga vodijo popolnoma sami, so začeli zasedati tovarne. To dejstvo je reakcija začela politično izrabljati in kazati na delavce kot na rušilce miru. Reakciji se je posrečilo, da je izolacijo delavstva okrepila z nezadovoljstvom

podeželja in malomeščanov in jih preverila, da ima poslabšanje gospodarskega stanja vzrok v delavskih socialnih zakonih. To mišljenje se je zarilo celo v radikalno stranko, ki je stranka francoskega malomeščana. Radikalna stranka sicer ni razbila Ljudske fronte, vendar išče nove sinteze. Chautempsova vlada si noče odbiti delodajalcev in je pripravljena dati jim nekaj koncesij. To njeno stališče je precej nevarno delavstvu v času, ko 28. februarja 1938 poteče pravilnik o obveznih razsodiščih in o kolektivnih pogodbah.

Nasprotje se ostri. Denarna oligarhija je uprizorila nov padec franka, da bi povzročila nemire in utemeljila zahtevo po močni roki. Delavske organizacije pa postavljajo zahtevo po devizni kontroli in upajo, da bodo s kontrolo denarnega trga onemogočile kapitalistični pritisk na delavstvo. Četudi so delavske zahteve jasne in človeške, še nikdo ne ve, kako se bo Chautempsova vlada odločila, ali za delodajalce in s tem za svobodo v najemanju in odpuščenju delavcev, ali pa za delojemalca in s tem za monopol sindikatov.

M. K.

ODLOČITEV BO ZOPET NA MORJU

Svetovna vojna je bila za političnega strokovnjaka zaključena že z vojno napovedjo Anglije Nemčiji leta 1914. V Berlinu pred vojno napovedjo do zadnjega dne niso hoteli računati s možnostjo, to je s popolno blokado na morju, z izključno navezanostjo na samega sebe, na domačo industrijsko in poljedelsko produkcijo. Obupen »Gott strafe England« je spremljal še obupnejše početje po nevtralni Belgiji. Od tistega trenutka je Nemčija stavila vse na eno kocko: v navalu vseh svojih hitro mobilnih sil še v teku leta 1914. vse dobiti, ali pa tudi vse zgubiti. »Malenkostne taktične napake«, progresivna paraliza enega izmed vodilnih generalov itd., vse to naj bi bilo krivo nemškega poraza, ki pa je bil po v. Jagowu očiten že mnogo prej, že v tistem trenutku, ko mu je javil nemški poslanik iz Londona, da je v Londonu odločitev padla (in da sledi angleška vojna napoved v trenutku, ko se paraliza še ni mogla javiti v strateških napakah ob Marni).

Vsi prekrasni vojaški uspehi na suhem Nemčije niso mogli rešiti. Če potegnemo paralelo z Napoleonom, bi Nemčije ne rešila niti popolna zmaga nad Francijo. Evropski kontinent — uničen in izčrpan — bi bil v tem primeru še nadalje blokiran.

Angleški vojaški računi grede že 150 let po isti formuli — popolna blokada kontinenta. Ta cilj pa zasledujejo s tako doslednostjo, da suhozemno vojsko docela zanemarjajo. Maginotova črta razbremenjuje tudi angleško fronto na Renu. Odkar je svet v letu 1935. spoznal, kje bo padla odločitev bodoče svetovne vojne, je opustil oboroževanje na suhem, zato pa je naravnost znorel v oboroževanju na morju. V tem trenutku je zrasla vojna cena naše države, ne zaradi izdržljive pehote, kakor jo je pohvalil lani francoski maršal na manevrih, temveč zaradi izvrstnih pomorskih baz dalmatinske obale. Italijansko prijateljstvo nasproti Jugoslaviji se je porodilo iz želje, da bi postal ves Jadran ena sama in povsem varna baza italijanskemu brodogradstvu. Vojaški uspehi v Abesiniji so veljali 15 milijard lir. Obresti tega kapitala bo računala ali pa odpisavala zmaga ali poraz na morju. Japonci lahko zasedejo celo Kitajsko in vendar se ne bo nič spremenilo v političnem položaju, dokler japonska mornarica ne obvlada položaja na Pacifiku. Politična vloga Nemčije in Rusije, dveh izrazitih suhozemnih sil, je v svetovnem

pogledu le vloga druge vrste. Izrazito svetovne sile so le tri: 1. Anglija, 2. Japonska, 3. Amerika, pri čemer pomeni zaporedna številka tudi imperialno pozicijo. Kot kandidat za 4. mesto se je oglasila Italija. Z osvoboditvijo Tripolitanije, Dodekaneza, Libije in sedaj Abesinije je tvegala nekaj, kar lahko prinese ali sredozemski imperij ali pa usodo Nemčije iz leta 1918. To pot je stavila Italija vse na eno kocko. Kaj pravi k tej igri matematika?

Britanska mornarica: 4. marca l. 1936. je angleška vlada razpisala 400 milijonsko posojilo za izgraditev mornarice. Torej približno 100 milijard dinarjev. V finančnem letu 1937./38. so začeli Angleži graditi za 231.000 ton novih bojnih ladij. Ker nam laikom ne gre za podrobnosti, naj omenimo, da so med drugimi v tem programu zapopadene tudi tri ladje-velikanke po 35.000 ton. Prvega januarja leta 1938. obsega angleška mornarica 1,296.000 ton. Od tega pripade 1,116.200 ton modernim tipom. Prvega januarja 1941 bo ista mornarica obsegala 1,640.000 ton, od tega 1,489.000 ton nezastaranih brodov.

Nemčija: Po pogodbi ima Nemčija pravico do 35% angleške tonaže. Do tega odstotka ji danes z njenimi 91.000 tonami modernih enot še precej manjka. V gradnji ima danes 215.000 ton. Prvega januarja leta 1941. bo imela Nemčija 323.000 ton samih novih brodov.

Italija ima danes 379.000 ton novih ali moderniziranih brodov. Leta 1941. bi po dosedanem programu Italija dosegla 478.000 ton. Obe oklopnici po 35.000 ton »Littorio« in »Vittorio veneto« bosta takrat že za boj sposobni. 7. januarja tega leta pa so Italijani presenetili svet s povečanim pomorskim programom. Zgradili bodo še dve oklopnici po 35.000 ton: »Roma« in »Impero« in celo vrsto drugih enot. Po teh uradnih vesteh smemo Italijo ceniti v letu 1911. na 600.000 ton. Drugo vprašanje pa je, če bo Italija gospodarsko zmogla, kar je sklenila.

U.S.A.: 1. januarja leta 1938. imajo 1,165.000 ton, od teh je 918.000 ton modernih. 29. januarja tega leta je Roosevelt »z globokim obžalovanjem« naznanil svetu, da mora Amerika zvišati državne izdatke za oboroževanje, ker je pač prisiljena ohraniti ravnotežje z drugimi pomorskimi velesilami. Svojo vojno mornarico mora povečati vsaj za 25 do 35 odstotkov sedanjega stanja. V ta namen bodo zgradili 7 linijskih ladij s skupno tonažo 255.158 ton, 8 križark s skupno tonažo 65.500 ton ter večje število manjših ladij. Potemtakem bodo Združene države v letu 1941. razpolagale z brodom, ki bo štelo skupno 1,483.000 ton.

Japonska ima danes 711.000 ton. V gradnji ima dve oklopnici in mnogo drugih enot. Javna tajnost pa je, da Japonska gradi ladje-velikanke, ki obsegajo nad 40.000 ton.

Francija: Danes obsega francoska mornarica 511.000 modernih enot. Leta 1941. bo imela 545.000 ton samih modernih brodov. Če pa Francija ne spremeni svojih načrtov, bo morala svojo pozicijo na četrtem mestu prepustiti Italiji. Lahko zaupamo, da se to ne bo zgodilo. Pričakujemo vest, ki bo dvignila tonažo francoske vojne mornarice daleč nad 600.000 ton. Francozi so kot ladjedelci izvedeni mojstri. Te časti jim ne prinaša samo modri trak »Normandije« — največje in najhitrejše ladje sveta, ampak tudi oklopnica »Dunkerque« in križarke okrog 10.000 ton, ki so prava tehnična čuda.

Os Berlin-Rim bo obsegala leta 1941. v najboljšem primeru, to se pravi, če se Italiji resnično posreči zgraditi ves njen program, vsega skupaj okrog 900.000 ton. Anglija in Francija skupaj okrog 2,183.000 ton pod pogojem, da Francija svojega programa ne poveča. Če k temu prištejemo še posedovanje Gibraltarja in Suez, Bizerte, Orana in Korzike, postane čisto jasno, kdo bo koga v primeru obračuna blokiral.

Tudi položaj Japoncev po teh številkah ni tako rožnat, kakor ga kažejo zmage nad Kitajci. Kitajska je druga Abesinija; razlika je le ta, da se osvoboditvi Kitajske upirajo kar štiri velesile: Anglija, Amerika, Rusija in Francija. Čankajšek ima prav, da se ne vda, četudi mu Japonska morda celo »vojsko napove«. Če kje, potem velja v politiki modri izrek, da se nobena juha tako vroča ne poje, kakor se skuha. Tako je v Abesiniji, tako je v Španiji, tako bo na Kitajskem. Angleži odlašajo s pojedino, ki je niso sami skuhali. Sedaj samo še čakajo, da se bo tudi Američanom oglasil apetit. Polovica brođovja na dnu morja je tudi za bogataše v funtih predrag šport.

T. F.

HITLERJEVSTVO V SLOVENIJI

Nemci so v predvojni Sloveniji živeli z izjemo Kočevskega v zemljepisno ločenih mestnih in trških otokih sredi slovenske dežele, od katere jih je ločilo samostojno stanovsko, kulturno in politično življenje.

Stanovsko so bili in so ostali naši Nemci meščani, to je trgovci, obrtniki in industrijci, ki so bili po svojem izviru deloma priseljenci s severa, deloma pa asimilirani priseljenci iz slovenskega podeželja, katere sta vladajoči režim in pa gospodarska povezanost z nemškimi Vzhodnimi Alpami vključili v nemško narodno enotnost. Proti agrarni slovenski narodni enoti je nemški trgovec, obrtnik ali industrijec zavzemal stališče gospodarske premoči in kulturne vzvišenosti ter se kot zaveden pripadnik meščanstva, torej tistega stanu, ki je bil v slovenski narodni enoti šele v razvoju, tudi miselno družil z gospodarsko in politično vodilnim stanom v Vzhodnih Alpah, ki je bil narodnostno nemški. V stanovski zavesti utemeljeno vzvišenost nad okoliško agrarno deželo pa je začela dvigati in stopnjevati tudi gospodarska usmerjenost na jug, ki je postala očitvidna zlasti po dogotovitvi nove tursko-karavanske železnice. Zaradi slovenskega zastoja v lastnem meščanskem razvoju je po njej postal naš Nемец poleg prvega trgovskega, obrtnega in industrijskega posredovalca z Vzhodnimi Alpami tudi prvi posredovalec s Trstom; vzporedno s tem je utrdil in poživil svoje gospodarske in stanovske stike tudi z Nemčijo. Slovensko predvojno istovetenje narodnosti s kmetskim prebivalstvom pa je oteževalo potrebni in smotrni razvoj narodnega meščanstva tako, da je v stanovski zavesti utemeljena miselnost vzvišenosti nemškega meščana nad slovenskim podeželanom bila še podčrtana z neoviranim razmahom gospodarstva nemških narodnostnih otokov na Slovenskem, ki so se zlasti z Beljakom, Mariborom in Jesenicami razvili do položaja imperialističnih faktorij v prekmorskih kolonijah.

Kulturno so bili naši nemški narodnostni otoki usmerjeni pod vplivi svojih stanovskih tradicij ter pod vplivi vodilnih kulturnih stremljenj v nemških zemljah, s katerimi so vzdrževali redne gospodarske zveze. Smotrno v velenemškem duhu organizirana pesem, čitalnica, gledališče, šport itd. so v začetku dvajsetega stoletja začeli nadomeščati južno-nemško, dunajsko domačnost z velikonemškimi vzori ter poudarjati v vsem nemškem kulturnem gledanju bismarckovsko ali prusko miselnost. S prusko duševnostjo je polagoma kopnela avstrijska miselnost in na njeno mesto je stopala zavest pripadnosti k velikemu nemškemu narodu, ki edini lahko varuje trajno ogrožene narodnostne nemške otoke

na Slovenskem, ki so samo člani v veliki verigi, ki bo narodnostno povezala nemštvo od Jadrana pa do Balta. Idejni, narodnostni obziri do večinskega naroda, na katerega zemlji so ležali nemški narodnostni otoki, so odpadli zaradi zavesti stanovske in gospodarske vzvišenosti, s katero je v neposredni zvezi rasla zavest kulturne superiornosti in stopala na dnevni red zgodovinska nemška naloga nemških diaspor na Slovenskem. Ta naloga je obstajala in obstaja v germanizaciji vsega ozemlja od Golice in Svinške planine do Jadrana. Opiranje slovenske narodnosti pretežno na kmeta pa je nudilo našemu predvojnemu nemštvu tudi dozdevno kulturno nalogo dvigniti Slovence kulturno, razviti ga v vseh panogah meščanstva in vključiti ga tako v nemško narodno in kulturno enotnost. Bila je to kulturna miselnost kolonistov, ki so jo propagirale in zasadile na slovenska tla nemške borbene organizacije, potem ko so se navezale na tradicionalne pruske metode na vzhodu.

Zavest stanovske in kulturne vzvišenosti ter nujnost nemške zgodovinske in kulturne naloge na slovenskih tleh pa sta našli svoj najglasnejši odmev v političnem življenju naših predvojnih Nemcev. Stanovski, plutokratski volilni redi so zlasti na Štajerskem in Koroškem varovali nemško politično moč v mestih in trgih ter v okrajnih zastopih in tako potrjevali stanovsko in kulturno superiornost nemštva na deželi na isti način, kakor je to delala pred vsedržavnim forumom umetna razdelitev državnoborskih in deželnozbornih mandatov. Slovenska ofenziva z dežele v mesta in trge pa je prisilila nemško k trdni politični organizaciji, ki je že v predvojni, zlasti pa v medvojni dobi nastopala proti demokraciji ter poudarjala načelo narodne avtoritete. Orng je ustvaril na primer v Ptujtu tako narodno občestvo nemškega otoka, ki je izločilo vse, kar bi s svojim individualizmom ali kakorkoli preprečevalo narodno strnjenost, avtoriteto vodstva in povezanost vseh stanov na podlagi interesov povprečnosti. Začne se že načelna borba proti parlamentu ter se ta poudarja tudi na najvišjem mestu, v avdenci pri cesarju Karlu I. v maju leta 1918. Narodno občestvo postaja v borbah proti Slovincem v koroških in štajerskih mestih narodno geslo, ki je poživilo nemške organizacije, da so zamogle začeti tudi s posrečenimi vdori v socialno demokratske postojanke. Ta nemška ideologija, ki je radikalnejša od ideologije v zaključenih nemških deželah, se najglasneje odraža v naših nemških narodnih svetih, ki so do leta 1918. enako odločno odklanjali vsako narodnostno avtonomijo ali narodnostna okrožja, kakor so bili sicer najnačelnejši poborniki za nemški velikonočni program iz leta 1916.

Konec svetovne vojne se je nemški živelj na Slovenskem razredčil in postavil realizacijo nemškega narodnega občestva za vse prebivalstvo na Slovenskem v astronomsko oddaljenost; konec svetovne vojne pa ni slovenskim Nemcem vzel vere v nemštvo. V časih weimarske Nemčije se manjšina naših Nemcev sicer preobrbe na levo, večina pa je čakala, dokler ni našla svoji miselnosti iz preteklosti sorodnega toka v heimwehrovskem gibanju v Avstriji, kjer so bili na vidnih in vodilnih mestih mnogi bivši predstavniki Nemcev iz Slovenije. Ko pa je preokrenil knez Starhemberg Heimwehr v nove vode, je zajel Hitlerjev narodni socializem naše nemštvo v veliki večini kot gibanje, ki je po svoji stanovski, kulturni in politični usmerjenosti samo smotrna organizacija tistih idej, ki so se med našim nemštvom zlasti na Koroškem in Štajerskem razvijale vse do konca svetovne vojne. S tem pa je bila nemška manjšina na Slovenskem, ki je v povojnih časih živela v iskanju novih poti, zopet strnjena z nemškim narodom preko Hitlerjeve Nemčije.

Hitlerjevstvo na Slovenskem je organsko nadaljevanje narodnostnega življenja slovenskih Nemcev iz predvojne in medvojne dobe, ki ga je pretrgal izid svetovne vojne.

Janko Vrabc.

Fran Ramovš in Milko Kos, Brižinski spomeniki. V Ljubljani pri Akademski založbi 1937.

Zanimivo je, da je Akademsko založba že pred leti med drugimi pomembnimi publikacijami izdala tudi fotografsko vereno posnetek prve slovenske tiskane knjige in obenem prvega obširnega slovenskega teksta, s svojo zadnjo publikacijo pa nam je naklonila prvo slovensko znanstveno-kritično izdajo brižinskih spomenikov, torej prvega slovenskega teksta sploh in obenem jezikovnega spomenika iz tistega časa, ko se je začela tvoriti slovenska jezikovna in narodna individualnost.

Sramotno je že bilo, da Slovenci po dobrih 150 letih poznanja in študija brižinskih tekstov vendarle še nismo imeli njihove znanstveno-kritične izdaje. Imeli smo sicer že delne objave, tudi celotne že, a nobena od teh se ne more imenovati znanstveno-kritična, saj niti Kopitarjeva, po vrhu še latinsko pisana, niti Grafenauerjeva v »Karolinški katehezi« ni zagrabila vse problematike brižinskih tekstov, temveč se že v načelu ozirala le na čisto določena vprašanja teh tekstov.

Brižinski spomeniki so pač doživeli več tujih izdaj. Vsaj dve, Vondrakova in Pircheggerjeva (dasi se je poslednja dotaknila le nekaterih problemov, a zraven odprla več novih vprašanj), se moreta imenovati znanstveno-kritični. Brez dvoma najpomembnejša in po obširnosti reševanja problemov najizčrpnjša je bila Vondrakova izdaja, čeprav je bila vir mnogih zmotnih mnenj ne le v vprašanju grafike, temveč tudi izvira in jezika brižinskih slovenskih tekstov. Res krvavo potrebna nam je bila nova, slovenska izdaja, in to tudi zaradi tega, ker so vsaj v zadnjem desetletju največ slovenski znanstveniki pripomogli k rešitvi starih problemov, obenem pa študij poglobili in snovno razširili.

Nova izdaja brižinskih spomenikov je skupno delo jezikoslovca-slovenista Frana Ramovša ter zgodovinarja in paleografa Milka Kosa. Tako delo je brez dvoma smotno in plodovito. Težko bi namreč samo jezikoslovec mogel rešiti vsa vprašanja, prav tako kot bo zgodovinar nemo stal pred jezikovno problematiko brižinskih spomenikov.

Ramovš-Kosova izdaja je znanstveno-kritična, a le tu in tam komaj zaznavno polemična. In prav to ji daje še posebno vrednost in dostojanstvenost. Kdor pozna druge izdaje, se mu bo ta zdela precej skopa, sumarična. In taka tudi je. Nič podrobno ne argumentira, temveč enostavno trdi, opirajoč se pri tem seveda na dolge Ramovševe, Nahtigalove, Kosove in Grafenauerjeve razprave, raztresene po različnih publikacijah. Nova izdaja prinaša torej za vedno le rezultate dolgega in mnovega dela. Uvodno poglavje obsega popis brižinskega kodeksa, kjer so med drugim tekstom tudi slovenski teksti, razpravlja o grafiki, ki je starobavarska z mnogimi piščevimi pomotami, govori o piscu, času nastanka ter izvira, v čemer se naravnost presenetljivo ujemajo dognanja jezikoslovca, paleografa, zgodovinarja, kulturnega zgodovinarja in strokovnjaka v cerkveni katehezi. Brez dvoma najzanimivejše je poglavje o jeziku brižinskih tekstov. Jezik je docela naš govor iz desetega stoletja, brez vsakih tujih slovanskih vplivov, kot so supponirali dosedaj nekateri jezikoslovci. Vendar predstavlja dvoje jezikovno-razvojnih faz, starejšo in mlajšo, kar je dokaz za to, da so brižinski spomeniki prepisi in segajo kot taki nazaj do bližine Karolinških kapitularijev. »Jezik v brižinskih spomenikih kaže v vseh svojih značilnostih izrazite začetne slovenske poteze, s katerimi se je slovenščina pričela pretvarjati v samostojno slovensko jezikovno obliko.«

Uvodnim poglavjem slede točen prepis, fonetičen prepis, kjer je naskopičeno glavno delo, dosloven prevod, lep prevod v sedanji sintaksi in končno faksimiliran tekst.

S to izdajo brižinskih spomenikov sta se tako slovenska znanstvenika kot tudi žaloznica oddolžila svojim kulturnim dolžnostim. Dolžnost slovenske kulturne javnosti pa je, da Akademsko založbo po svoje podpre in ji omogoči nadaljnje njeno kulturno delo.

Tine Logar.

Ivan Prijatelj, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848. do 1857. Založilo Slavistično društvo v Ljubljani 1937. 134 strani.

Monumentalna oblika tega spominskega ponatiska dostojno reprezentira vsebinsko pomembnost razprave, ki poleg »Duševnih profilov« morda najvidnejše kaže značilne vrline Prijateljevega dela. Z neko skoro asketično gesto se je vklenil v razdobje 1848/1857, ki pomeni v sistemu slovenske kulturne zgodovine tretjo ponovitev debate o opustitvi slovenščine; tudi tu je kakor v drugih razpravah, zlasti tistih v RDHV in ČJKZ, skušal govoriti čim bolj neosebno, posredno, s temeljito dokumentacijo in smotno razvrstitvijo gradiva, ki je vedno razodevala suverena obvladovalca. Zaradi obče kulturne pomembnosti obravnavanega vprašanja pa se je temeljitemu znanstveniku pridružil temperamenten esejist, kulturni ideolog, ki je na trdni znanstveni podlagi z blesteče asketičnimi kritičnimi osvetlitvami pokazal na jedro problema, na njega psihološke vzroke in ga z največjo prepričevalnostjo rešil v slovenskem smislu. To daje delu značaj osebne izpovedi in kulturne programatičnosti, ki pa niti najmanj ne zmanjšujeta njegove znanstvene cene; razkol med znanstvenim in esejističnim značajem dela, ki bi utegnil biti usoden, skoraj ni viden, kajti Prijatelj se je znal v slogu čudovito prilagoditi svojim historičnim sobesednikom, kljub temu pa nekateri odlomki že po stilu, vsi pa zaradi širše in višje perspektive vidno izstopajo iz zgodovinske slike v splošno pomembnost in delajo delo resnično živo, tako zlasti vzneseni a prepričevalni uvod o jeziku, odlomek, ki govori, da je vir duševne kulture v intenzivnosti ne v ekstenzivnosti, poudarek razlike med nemškim kolektivističnim duhom in slovanskim individualizmom in še druga mesta, ki jih v resnici ni mogoče vseh naštetih. Zgodovinska dognanost, s katero riše pod vidikom enega najmočnejših tedanjih kulturnih gibal miselnost najvidnejših oseb omenjenega obdobja, njih počasni, trgajoči se razvoj iz romantičnega vse-slovanstva v delno iztreznjenost, v romantični realizem, nam ob drugih razpravah priča o tesni povezanosti s celotnim sistemom Prijateljevega koncepta slovenske kulturne zgodovine izza pomladi narodov. Umirjena, zrelo objektivna sodba o Bleiweisu, Svetcu in drugih nas opozarja, da se nahajamo v obdobju tvornega konservatizma, o katerem je Prijatelj doslej sorazmerno malo objavil. Občutek, da so njegove razprave odlomki iz celote, nas dela vedno nestrpnješe v pričakovanju napovedane celotne »Kulturne in politične zgodovine Slovencev v letih 1848. do 1895.« Ta spominski ponatis v monumentalni zunanji opremi s profilom posmrtna maske, ovenčaniam z lovorjevim vencem, je javno prištel Ivana Prijatelja slovenskim nesmrtnikom Trubarju, Prešernu, Levstiku, Cankarju, katerih podoba nam je prav on tako živo naslikal in bil njih glasnik v našem razbitem času. To je osebnostna cena te knjige, zlasti še zato, ker se je to slovesno dejanje izvršilo na zrel, realističen način, s poudarjeno pieteto do umrlega učitelja in vodnika, a brez romantične vzhičenosti. Vsekakor je bolj prav in bolj v duhu Prijateljeve realistične miselnosti, da je izšla samo »Borba« in ne antologija njegovih slovensko programatičnih tekstov, kakršno je predlagal mladi navdušenec.

VI. Novak.

ODMEVI »DEJANJA«

»Te dni je začel izhajati nov slovenski mesečnik »Dejanje«. Slovenski je ne samo po jeziku in sodelavcih, slovenski je zlasti po svoji vsebini in miselnosti...«

Slovenija, 28. I. 1938.

»...Kot je razvidno iz prve številke, zastopa list na političnem področju izrazito slovensko smer, na kulturno načelnem piše v prilog »popnudene roke«, to je sodelovna katoličanov z marksisti; gospodarska smer še ni izrazita.«

Mi mladi borci, 4. II. 1938.

»...Revija je za slovenskega človeka polna dragocenega stremljenja, trdne vere v njegovo človečnost, v dostojanstvo človekove osebe, katere korist ji je edino in najvišje merilo. Pozdravljamo prizadevanje razumništva, ki se je zbralo okoli nove revije, zelež njegovemu neodvisnemu glasilu, da bi plodno poseglo v slovenski intelektualni razvoj in pripomoglo slovenskemu intelektualcu do bolj prečiščenih in globljih gledanj.«

1551, 4. II. 1938.

»Revijo odlikuje trdna volja, ki veje iz vseh člankov, da je treba živeti svojim idealom primerno, ne pa samo pripovedovati o njih. Vsekakor je pogumni nastop slovenskih katoliških mladih v resnici dejanje.«

Sobota, 5. II. 1938.

»Dejanje v megli... So organizmi, ki se v obrambo proti zunanjim sovražnikom zavijejo v kako motno in temno meglo, in najnovejši zrakoplovi razvijajo okrog sebe plinsko meglo, kadar se bliža sovražnik...«

Straža v viharju, 10. II. 1938.

»...1937. Ozka številka slovenske katoliške revije »Doma in svet« bo na veke kričala po knjižnicah med svojimi debelimi letniki. Na kričanje pigmejcev so odgovorila »dejanja« — doslej je še vedno zmagal duh.«

Edinost, 12. II. 1938.

»Dejanje je mesečnik, list, ki ga je začela izdajati skupina izobražencev, katera se istoveti s stališčem prof. Kocbeka, ki je v »Dom in svet« napisal od Cerkve obsojeni članek o razmerah v Španiji. Priznavajo se torej k obsojeni zmoti in pričenjajo izdajati nov list, da bi jo mogli širiti, ko jim je to v »Dom in svet« postalo nemogoče. Avtoriteta Cerkve jim je nič, lastna domišljava misel jim je vse. Pa še ta misel ni v resnici njihova. Tuja učenost je, ki jo je svoj čas že Cankar obsodil, otrovana in kužna. Sedaj pa tujo kramo prodajajo za svojo.«

Slovenski delavec, 12. II. 1938.

»...Uporniki pa se niso dali ugnati. Nedavno so stopili skupaj in se predstavili slovenski javnosti z novim mesečnikom »Dejanje«, ki ga ureja prof. Kocbek. Nova revija pa je jedva zagledala luč sveta, ko so se že oglasili čuvarji in vrtnarji slovenskega kulturnega vrtca, katerih vrsta se vleče od Tomaža Hrena vse do jeseniškega kaplana Andreja Križmana... Ubogi Cankar, kam si zašel, da te uporabljajo že kaplani za komentarje pri svojih kritikah slovenske literature...«

Jutro, 13. II. 1938.

NAROČAJTE

knjige, revije tu- in inozemske
kakor tudi vse v pisarniško stroko
spadajoče potrebščine pri knjigarni

JANEZ DOLŽAN
LJUBLJANA
STRITARJEVA UL. 2

ZADRUŽNA TISKARNA

REGISTRIRANA ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

LJUBLJANA

TYRŠEVA C. 17

*

SE PRIPOROČA ZA TISKANJE ČASOPISOV, REVIJ IN KNJIG,
REKLAMNIH LETAKOV, LEPAKOV, VABIL ZA GLEDALIŠKE
ODRE IN KONCERTE, VIZITK, KUVERT, TISKOVIN ZA DRU-
ŠTVA IN ORGANIZACIJE V ENO IN VEČBARVNEM TISKU
VSA DELA IZVRŠUJE SOLIDNO, HITRO IN PO NIZKI CENI